ХҮДӨӨГЭЙ КЛУБ

…ай нютагай соёлой байшан хамаг тосхониие… голэн гоёожо, нюдэндэ дулаанаар харагдадаг. …һоо алхалаад, досоонь ороод гараа һаа, зүр…ал бүришье ехээр хүдэлхэ байха. Кино, зүжэг …ад, угышье һаа, үнэн зүрхэнэй хөөрэлдөө …арахада, сэнгүүшье, туһатайшье байдаг.

…алтэ Мухар-Шэбэрэй «Знамя Ленина» кол…үн үндэр наһатай Бадма үбгэн соёлой бай…а хүдэлмэридэ үгэдэг юм. Соёл культурын …а худөөгэймнай нютаг бүхэндэ шахуу бии. …й Баян голой малшад, Торнин, Нарһатын, сов…онишод, таряашад соёлой байшан тухайгаа …һайнаар дурдадаг байха.

…у харуулнаб гэхэдэ, манай худөөгэй клубууд …лой байшангууд КПСС-эй ЦК-гай июнин …һүүлээр соёл сурталай, хүмүүжүүлгын ху…дэлисэ ехэтэйгээр, гүн удхатайгаар ябуул…онойнгоо дура хүсэлые татадаг болоо, соёл …ёһотой гуламта болоо гээшэ. Малшадай …гуламтань, жэшээнь, Баян голой соёлой бай…жо шадаа гэхэдэ алдуу болохогүй.

…олдо үбэлэй үедэ хээгүүр тараһан 70 гаран …түнүүдээр малшад байрладаг. Эдэ олон зо…дүүлжэ, нэгэ уг зорилго тээшэ уряалжа, урма…, гүн сэдьхэлэй баяр асаржа, хэрэгтэй сагтань …хо туһа хүргэжэ байһанаараа тэндэхи Куль…йшан магтуулдаг юм. Тэндэхи агитбригада зо…а илангаяа хүндэтэй болонхой. Соёл культурые …гшэ байхаһаа гадна, тэрэ ажалай шэнэ дүй …эрдэм наукын туйлалтануудые малшадта хүргэжэ, ажалдань нилээдгүй ехэ туһа нэмэри үзүүлжэ байдаг.

Нигэжэ ажабайдалтай, колхоз, совхозуудай тодорхой зорилгонуудтай хамаг хүдэлмэреэ нягта холбоотойгоор ябуулха гээшэ соёл культурын гуламтануудай эгээл хүндэтэй хэрэг. Илангаяа мүнөө, КПСС-эй ЦК-гай декабриин, февралиин Пленумүүдэй һүүлээр энэ ушар бүришье ехэ удха шанартай болоо гэжэ оронoймнай түрүү клубуудай хүдэлмэри харуулна.

Гэбэл клубые шэнэ юумэ эдэбхитэйгээр дэлгэрүүлгын гуламта болгое гэһэн бэшэгтэйгээр Краснодарай хизаарай Усть-Лабинска управлениин «Кубань» колхозой худөө бэшэгшэд оронoй соёл культурын бүхы эмхинүүдтэ, бүхы хүдэлмэрилэгшэдтэ хандаба. Тиигээд март — июнь һарануудта клубуудай бүхэсоюзна харалга эмхидхэжэ, соёл культурын гуламтануудай хүдэлмэриин түрүү дүй дүршэл хаа хаанагүй дэлгэрүүлхые тэдэнэр уряалаа.

Энэ уряаень манай олон клубууд, соёлой байшангууд, тэндэхи хүдэлмэрилэгшэд халуунаар дэмжэжэ, бүхэсоюзна харалгада хабаадалсаха байһанаа мэдүүлээд, эршэмтэйгээр бэлэдхэжэ эхилээ.

Клубууд, соёлой байшангуудай болоод бусад эмхинүүдэй хүдэлмэриин түрүү дүршэлые согсолжо, дэлгэрүүлжэ, худөөдэхи соёлой хүдэлмэриин хүгжэлтэдэ шэнэ шата нээхэ, хүн зоной ажаһуудалда, ажал хэрэгтэнь, ниитын үйлэдбэридэ тэрэнэй нүлөөе улам ехэ болгохо — нимэ зорилго бүхэсоюзна харалга урдаа табина.

Тиимэһээ манай республикын соёлой бүхы хүдэлмэрилэгшэд энэ харалгада оролсохо зуураа, ехэ хэрэг бүтээхэ болоно. Юуб гэхэдэ, худөөгэй үшөөл олон эмхинүүд хүн зоной эрилтэнүүдые хүсэд дүүрэнээр хангажа шаданагүй. Энээнһээ байтагай олон ушарта зарим клубуудай, соёлой байшангуудай үни удаан саг соо ямаршье хүдэлмэри ябуулангүй, томо гэгшын суургаар суургалаатай байдагынь бүришье гэмшэлтэй. Эдэ бүхы дутагдалнууд ойрын сагта усадхагдажа, соёлой бүхы гуламтанууд саг үргэлжэ хүдэлдэг болохоһоо гадна, колхоз, совхозуудай үйлэдбэриие саашадань хүгжөөлгэдэ бодото хубитаяа оруулжа байхаар хүдэлмэреэ ябуулха болоно.

Эндэ эмхидхэлэй хүдэлмэри шиидхэхы үүргэ дүүргэхэ. Республикын Соёлой министерствын, тэрэнэй аймагуудтахи таһагуудай зүгһөө бүхэсоюзна харалга эмхидхэхэ талаар тусхай бүлэгүүд байгуулагдаа, клубуудай хүдэлмэриие һайжаруулха зорилго олон соёлшод худөө тосхонуудта ошоо. Тэдэнэр соёлой хүдэлмэриие шэнэдхэн табиха талаар тон тодорхой туһаламжа хүргэхэ юм.

Соёлой эмхинүүдые мэргэжэлтэй кадрнуудаар, материально-техническэ туһаламжаар хангаха, хүдэлмэриинь дэлисэ үргэдхэхэ, удхыень гүнзэгырүүлэн хүрсадхаха гэхэ мэтэ тон шухала хэрэг бүтээхэ хэрэгтэй. Эдэ бүгэдэ нютагай партийна организацинуудай, соёлой эмхинүүдэй бэелүүлхэ нэн түрүүшын зорилго мүн.

Мүнөө хабарай хүдэлмэриин халуун хаһа ерэнхэй. Поли дээрэ гараһан бүхы таряашадай эрилтэнүүдые хангаха гол гуламтань полевой станууд болохо. Тиимэһээ клубуудай эдэбхитэд таряашадые тэндэнь хангаха тухай мүнөөнһөө бодомжолхо болоно. Хүдэлмэреэ һонирхолтойгоор, гүнзэгы удхатайгаар ябуулха, шэнэ, түрүү арга дүрые олоной шадабари болгохо — нимэ гол шэглэлтэйгээр соёлшодой хүдэлмэри эмхидхэгдэхэ зэргэтэй. Энээгээр лэ тэдэнэй бүхы хүдэлмэри сэгнэгдэхэ бшуу.

Ажалдаа түрүү дүй дүршэл нэбтэрүүлхэ хэрэгые гансал ойлгууламжын хүдэлмэреэр хизаарлаха бэшэ, харин ажал дээрэнь заажа, харуулжа үгэхэ уялгые бэе дээрээ даажа абаад, хүсэндэнь хүргэхэ гээшэ тон шухала байна. Тиихэ арга шадалшье бии. Клубай эдэбхитэдэй дунда худөө ажалые һайса мэдэхэ мэргэжэлтэд: агрономууд, зоотехнигүүд, багшанар, медицинын хүдэлмэрилэгшэд болон эрдэмтэйшье, дүршэлтэйшье бусад олон хүнүүд бии. Худөөгэй соёлшодой энэ ехэ хүсэн юушье хэжэ шадаха бшуу. Имагтал тэдэниие эмхидхэхэ, элсүүлхэ, тэдээндэ түшэглэхэ хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, һүүлэй һүүлдэ ямаршье хүдэлмэриин амжалта хүнүүдһээ, тэдэнэй хүсэл оролдолгоһоо дулдыдадаг ха юм. Мүн соёлшодой хүсэн гол түлэб нимэл хүнүүдһээ бүридэхэдөө амжалта ехэтэй байдаг гэжэ манай түрүү клубуудай дүй дүршэл харуулна.

Партийна организацинуудай ябуулдаг соёл сурталай хүдэлмэриин ёһотойл түшэг тулгууринь клубууд болодог. Тиимэһээ энэ ехэ хүсэндэ саг үргэлжын анхарал хандуулжа, туһаламжа хүргэжэ байгаа һаа, тэдэнэй хүдэлмэриие соёл сурталай бусад эмхинүүдэй хүдэлмэритэй зүбөөр тааралдуулан ябуулаа һаа, ажалайнь үрэ дүн ехэ байхань дамжаггүй.

Бүхэсоюзна харалга саг зуурын хэрэг бэшэ. Энэ хадаа худөөдэхи соёлой хүдэлмэриие саашадань эрид түргөөр һайжаруулха түрүүшын алхам мүн. Энээнэй һүүлээр эрхим һайнаар хүдэлдэг соёлой эмхинүүдэй түлөө, хүмүүжүүлгын, ажахын хүдэлмэриин шэнэ зорилгонуудые шиидхэхын түлөө мүрысөөн бүхы соёлшодой, соёлой эмхинүүдэй дунда үргэнөөр дэлгэрхэ байһаниинь найдамтай.

Худөөдэ соёлой хүдэлмэри улам хүсэтэйгөөр дэлгэржэ, хүн зоной ажаһуудалые, сэдьхэл бодолые улам гое һайханаар шэмэглэг лэ!

БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

41-дэхи жэлээ гарана

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№ 99 (10467) | 1964 оной апрелиин 25, суббото | Сэн 2 мүнгэн

Һүүлэй һонин

Совет болон Американ эхэнэрнүүдэй конференцидэ хабаадагшадай мэдүүлгэ

Советско-американска харилсаануудай институтдай, энхэ найрамдалай, эрхэ сүлөөгэй түлөө тэмсэдэг Эхэнэрнүүдэй Уласхоорондын лигиин американска секциин үүсхэлээр эмхидхэгдэһэн совет болон американ эхэнэрнүүдэй конференци Москвада хүдэлмэреэ дүүргэбэ. Конференциин түгэсхэлэй заседани дээрэ хамтын мэдүүлгэ абтаба. Конференци хадаа онсо ехэ туһатай байгаа гэжэ тус мэдүүлгэ соонь тэмдэглэгдэнэ. Нимэнүүд хэмжээ ябуулгануудай саашадаашье хэгдэжэ байгаа һаань, хоёр оронoй хоорондохи харилсаае һайжаруулха хэрэгтэ ехэ туһатай байха һэн гэжэ мэдүүлгэ соонь хэлэгдэнэ.

Уласхоорондын хиналта доро бүгэдэ ниитэрээ, хүсэдөөр буу зэбсэг хуряаха ябадал СССР болон США-гай эхэнэрнүүдэй эгээн ехэ хүсэлынь юм. Уласхоорондын шангa арсалдаануудые шиидхэхын тула шэнэ шэнэ замуудые бэдэржэ, уласхоорондын шахардуу байдал һуларуулхын тула бүхы юумэн хэгдэхэ бээз гэжэ бидэ найданабди. Ондо ондоо политическэ болон социальна байгуулалтатай гүрэнүүд дайгүйгөөр, өөһэд хоорондохи харилсаагаа үргэдхэжэ, амгалан ажаһууха ёһотой, мүн тиигэжэ шадахашье байна.

Тус конференци дээрэ болоһон бүхы хөөрэлдөөнүүд хани ёһоор, һайнаар үнгэрөө гэжэ мэдүүлгэ соонь тэмдэглэгдэнэ.

(ТАСС).

СССР-эй Ехэ театр соо баярай заседани болобо

МОСКВА, апрелиин 23, (ТАСС-ай корр.). СССР-эй Ехэ театрай зал мүнөөдэр Шекспиртэ зорюулагдаба. Дэлхэйн агуу ехэ уран зохёолшын мартагдашагүй зохёолнуудые мүнхэлүүлжэ байһан хүнүүд — артист, режиссер, драматургнууд, мүн Шекспирэй оюун бэлигые сэгнэгшэд эндэ суглараа.

Коммунис партиин, Советскэ правительствын хүтэлбэрилэгшэд баярай заседани дээрэ байлсаа.

Режиссер Ю. Завадский, артист Н. Черкасов, уран зохёолшод А. Левада, Ч. Айтматов, А. Сурков, композитор Т. Хренников болон бусад агуу ехэ Шекспирэй гайхамшагта зохёолнууд тухай, тэдэнэйнь манда ямар ехэ удха шанартай байһан тухайнь хэлэжэ үгэбэд.

Совет бүлгэмүүдэй союзай соведэй сесси

МОСКВА, апрелиин 23. (ТАСС). Хари гүрэнүүдтэй хани барисаа болон культурна холбоо байгуулха Совет бүлгэмэй союзай соведэй ээлжээтэ, дүрбэдэхи сесси мүнөөдэр Москвада нээгдэбэ.

Хари гүрэнүүдэй ниитэ организацинуудтай хани ёһоной харилсаагаа улам үргэдхэхэ, бэхижүүлхэ асуудалнуудаар Союзай президиумэй түрүүлэгшэ Н. В. Попова элидхэл хээ. Һүүлэй жэлнүүдтэ Советскэ Союзда хани барисаанай 41 бүлгэмүүд эмхидхэгдээ. Хэдэн мянган предприятинууд, научна институдууд болон культурна зургаанууд эндэ оролсоно гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэбэ. Советскэ Союзай олониитэ табан түбиин 128 оронуудай хэдэн мянган организацинуудтай холбоо байгуулаа.

Советскэ Союзтай хани барисаанай холбоо байгуулһан тадаада гүрэнүүдэй 87 организацинууд мүнөө үедэ хүдэлнэ гэжэ Н. В. Попова тэмдэглээ.

Оронoймнай таряалан дээрэ

ФРУНЗЕ. Киргизиин таряашад ажалай түрүүшын амжалта туйлаба. Горох тариха түсэб үлүүлэн дүүргэгдээ. Тарилгын талмайн хахадһаа үлүү газарта хлопок, ехэ талмайда эмдэ хэрэглэгдэдэг мак болон конопля таригдаа.

КРАСНОДАР. Кубаниин түбэй районуудай бүхы ажахынууд кукуруза тарижа эхилбэ. Түрүүшын арбаад мянган гектар талмайда кукуруза таригдаад байна.

КИШИНЕВ. Буджакска тала газарта кукурузын тарилга эхилбэ. Республикын 600 мянган гектарта кукуруза юм. Эндэ кукурузын шэнэ сортнуудые тарина. Нютагай эрдэмтэдэй бии болгоһон «Кишиневский-109», «Кишиневский-150» гэһэн шэнэ сортын кукуруза түрүүшынхеэ таригдажа байна. Энэ сортын кукуруза 7—9 хоногоор урид болбосоржо, үндэр ургаса үгэдэг.

ВИЛЬНЮС. Литвагай таряашад эртын ургамалнуудые тарижа эхилбэ. 100 мянган гектар газарта таригдаһан намарай болон тэжээлэй ургамалнуудта минеральна үтэгжүүлгэ оруулагдаа.

(ТАСС).

…ньһожоруулагдаһан …венонуудай хүсөөр

…ын хэдэн үдэртэ республикын олонхи нютагуудта саһан …орожо, газарай хүрьһэндэ нилээд туһатай шиг унаба. …шын саһанай энэ ехэ һайрамые дэмы талаар урдахуулангүй, …лан, сабшалан дээрэ тогтоожо абаха гээшэ тон шухала.

…азараа зүбөөр уһалжа, элбэг баян ургаса абахын түлөө мүры…үүсхэһэн Мухар-Шэбэрэй үйлэдбэриин управлениин Кали…й нэрэмжэтэ колхозойхидой энэ талаар мүнөө юу хэжэ бай…тухайнь артелиин түрүүлэгшэ Ч. М. МИТЫПОВ иигэжэ хөө…:

…айн үрэжэлтэй хүрьһэтэй …, сабшаланда шииг ной…даа гэжэ байхагүй. Тэрэ…айса ундалуулжа шадаа …, сагай уларилһаа дул…й, элбэг баян ургаса …ха юм. Тиимэһээ манай …хид үбэл байхада Хёлго …олго хэжэ, тэндээ гурбан …станци тодхоод, үдэр һү…хүдэлгэн, таряалан дээрээ …гажа эхилээ һэн. Тэдэ …уудаар 190 га таряалан …ад байна. Мүн тэрэнэй …ар һайрам һубаг ханаа…граад, үшөө 100 гаран га … шииг нойтон һайса ба…

… Хайсгарай үргэн ехэ … дээрэ һүниин харанхы… тракторнуудай гал ялар…алууриин хүдэлмэри бүхэ…дээ замханагүй. Меха…нууд Калистрат Устинов, … Павлов, Спартак Куп… гэгшэдэй даадаг оньһо…гдаһан звенонуудай 30 …үн 3 бүлүүр станцида … халан абажа байгаад, …һүнигүй хүдэлгэнэ. Нэгэ …нь холбомол 134 хэһэг …уудаар дамжан, уһан аяар … газарта ошожо гарадаг. …үхэдэйнгөө станцинуудаа … байхада, нүгөөдүү…иил һуудаггүй, һайрамай …баг ханаабуудаар урал…, баһал горитой газар …лжа үрдинэ. Тэнлэнь һү…р хүдэлһэн зоной орожо … дулаасха һайн нүүдэл (будка) түхеэрэгдэнхэй.

…жэ түрүүшынгээ жэл …и мэдээжэ механизатор …иин жэшээгээр хүдэлхэ …идэһэн Василий Павло…дог кукурузашадай зве… га кукуруза тариха га…аа 70 гектарыень уһа…рэнһэ гадна үшөө 84 …шэнисын таряалан һай…ундалуулагдаад, тарижа … гэмээр болонхой. Мүн тэ… кукурузынгаа газарта …үүтэй тонно шэбхэ зөөнхэй. Газараа уһалжа дүүргэмсээрээ шэбхэеэ тараажа эхилхэ юм. Эдэнэр уһанай газарай гектар бүриһөө 25—30 центнер шэниисэ, 300—350 центнер кукуруза ургуулха зорилготой.

Тэрэшэлэн суута свёклошон Светличный гэгшын дүй дүршэлые хэрэглэжэ, свёкло оньһон аргаар ургуулжа туршахаяа байһан Спартак Куприяновай звено ехэхэн ажал хэнэ.

Нэгэ үгөөр хэлэбэл, хабарай эртын һайрам болоод гол горходой балгашье уһые дэмы табингүй, таряалан, сабшалангайнтаа хүрьһэндэ шэнгээжэ абахын түлөө шангаар тэмсэгдэнэ гээшэ.

Гэхэтэй хамта уһалууриимнай гол хүдэлмэри үшөөл үды байна. Иигээд гол горходой мүльһэнһөө һалажа, уһанай ябажа эхилхэлээр адагынь 100 хүниие табяад, уһалалгые сүүдхэдэ 2—3 халаанда эмхидхэхэбди. Тиигэнгүй аргагүй. Юуб гэхэдэ, хабарай тарилгын урда тээ 1300 га таряалан оройдоол 20—25 үдэр соо уһалжа үрдихэ ёһотойбди. Һүниидөө газар уһалхын тула гар фонарь олоор бэлдэжэ, ута түриитэй резинэ сабхинуудые олоор худалдажа абанхайбди.

Урдань зундаа хура бороогүйдэ Алташа голнай шэргэшэдэг тооной байгаа. Тэрэнээ хаагаад, ехэ сөөрэм тогтооһоноймнай ашаар мүнөө таряалан, сабшалан зундаашье үшөө 2—3 дахин уһалха аргатай болоо. Һаянай энэ сөөрэмөө хаагаад, уһыень ехэ болгожо байнабди. Бүхы ехэ, бага һубаг ханаабуудыень заһажа дүүргэмсээрээ сөөрэмэйнгөө уһа табихабди.

Һүүлэй 2—3 үдэр ороһон нойтон саһан газартамнай баһал горитой шииг нойто нэмэжэ үгэхэнь гэжэ таряашаднай ехэл урматай байна. Тиимэһээ һайрамай урдажа арилшахагүйн тула хада гүбөөе хүндэлэн һубаг татажа, зурууд шорой, шэбхэ обоолон хаалтануудые хэнэбди.

Таряалан, сабшалан уһалалгада бүгэдөөрөө хабаадая

1964 апрелиин 5 — 1964 майн 5

Ута бураздаагаар залан

Тээсгэн Зэдэ нютагай XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой таряалан дээрэ хүн зон, машина техникэ олон, үглөөнһөө хойшо хүл хөөрсэг бололдожо байгаа. Энэ үдэр үйлэдбэриин управлениин мэргэжэлтэд, газар уһалагшад сугларжа, таряалан хайшан гэжэ уһалха тухай семинар үнгэргөө.

Хэнэйшье мэдэһээр гол горхоной уһа хаагаад, таряалан, сабшалан дээрэ урдахуулжархихада, газарай хүрьһэн зүндөө дэбтэхэ юм гэжэ ойлгохо гээшэ бурүү. Харин тэрэниие зохидхоноор урдахуулжа, хүрьһэндэ һайн шииг үгэхөөр шадажа уһалаал һаа, үрэ гараха, үндэр ургаса абтаха бшуу. Тиигэнгүй уһан байнал гээд, тэрэниие зоргоорнь табибал, зарим газартаа шабар шалбааг болотороо сугларха, нүгөө тээгээ хуурай байха ха юм. Иимэ уһалалга туһа болохогүй.

Эгээл тиимэһээ мүнөө жэл XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой механизаторнууд газар уһалалгада шэнэ түрүү арга хэрэглэн, Намаг гэжэ таряалан дээрэ шииг нойто зүбөөр бариха гэжэ шиидээ. Энэ шэнэ түрүү аргын һайниинь юуб гэхэдэ, газар түргөөршье уһалагдаха, шииг нойтониинь нэгэ жэгдээр баригдаха.

Горхонһоо уһыень хаажа, таряалан руу урадхуулаад, тэрэнээ саашань хэдэн хэһэг болгожо, һубагуудаар таһалан ябуулна. Һубагаар урдажа байһан уһанһаа культиватораар хүндэлөөшэнь, хоорондоо 70—80 сантиметр зайтайгаар ута бураздаануудые гаргажа үгэнэ. Тиигэжэ уһан 250 метрһээ, 500, 800 метр хүрэтэр таһалдаагүйгөөр, хэдэн газараар зэргэ урдажа байха болоно бшуу.

Газар уһалалгын энэ онол аргые яажа хэрэглэхэ тухай һонирхобол, эндэхи зураг хаража болохо байна. Эндэ колхозой бэрхэ уһалууршад Петр, Николай Григорьевтоной газараа яажа уһалдагыень харуулагдана. (Зураг харагты).

А. ДОНДОКОВОЙ
фото, текст.

Аммиагтай уһан

Жэлһээ жэлдэ баян ургаса абадаг Түнхэнэй «Сибиряк» колхозой таряашад хабарай тарилгын хүдэлмэриие һайн бэлэдхэлтэйгээр угтажа, хаһа саг соонь эхилбэ. Апрелиин 13-һаа эхилжэ, тус колхозой Түнхэнэй отделенидэ 7 агрегат, Түхэреэнэй отделенидэ 3 агрегат поли дээрээ гаража, намарай паар борнойлжо, шииг нойтынь газарайнгаа хүрьһэндэ барижа захалба.

Энэ колхоз 5—6 үдэрэй туршада 4015 гектар таряалангай шииг нойто барихын түлөө борнойлго хэхэ, хүрьһыень жэгдэлхэ зорилготой. Түнхэнэй отделениин механизаторнууд Иннокентий Александров, Степан Патокин, Иван Каратунов, Федор Куликов, Түхэреэнэй отделениин — Иван Сороковиков, Алексей Бобков болон бусад түрүүшын үдэрһөө бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлнэ.

Газарай даамгай гэдэжэ захаламсаар эндэхи механизаторнууд аммиагтай уһа хүрьһэндэ шэнгээжэ захалхань. Мүнөө жэлдэ 2000 шахуу гектар газарые эдэ хоёр отделени аммиагтай уһаар үтэгжүүлхэ юм. Эндэ 175 тонно нимэ үтэгжүүлгэ асаргаданхай.

Л. БОРХОНОВ.

Эрхирэгэй совхозойхид илангаяа уһалалга шадамараар, хаһа саг соонь, тон шанартайгаар үнгэргэхэ тухай ехэ анхарал табина. Үбэлдөө урда урдынхиһаа саһан багаар орожо, таряалан сабшалан, бэлшээри уһалха хэрэг шухалын шухала удхатай болобо гээд совхозой хүдэлмэришэн бүхэн һайса ойлгонхой.

Тиигэжэ хаана, ямар газарай уһалагдажа боломоор байһаниие, хаанаһаа, ямар аргаар тэдэнээ уһалха тухайгаа мэргэжэлтэд тусхай түсэбтэй. Гол горходой уһа, һайрам зүбөөр хэрэглэхэеэ 20-оод километр утатай һубаг ханаабуудые бэлдээ, сэбэрлэхэ газартань сэбэрлээ, зарим

Оншыень олоод байхада

таань үргэдхөө. Ерэһэн уһые зүбөөр хубаарилан табихаяа 8 хаалта боолтонуудые бодхоогоо.

Таряаландаа 10 мянган тонно, нуга сабшаландаа 1000-гаад тонно шэбхэ гаргажа тараагаа.

Жэл бүхэндэ газар уһалжа, горитой дүршэлтэй болоһон 45 хүн агроном, мелиоратороһаа тусхай заабаринуудые дахин дахин абажа, даабарита газартаа шииг нойто барижа эхилээ. Арьбижалда 20 га, Нохойдо, Нарин-Шэбэртэ 40 га, Дэрэһэн Хорёодо 20 га, Эрхирэгтэ 10-аад га таряалан жэгдэ һайнаар уһалагдаба.

Һайрам, гол горходой уһа таряалан, сабшалан тээшэ залахаһаа гадна, уһа бүлэдэг хоёр станци хүдэлнэ.

Хамтадаа 1157 га таряалан, 3200 га сабшалан 300 га бэлшээри мүнөө жэлдэ уһалха социалис уялгаяа эрхирэгэйхид сохом бэелүүлхээр оролдоно.

Д. ДАМБАЕВ.

Майн 1-нэй һайндэрые ажалай бэлэгээр угтая

Гараха һарын түсэбөөр

…хоорондын һайндэрые ажа…гээр угтаха гээшэ кол… бүхэнэй нэрэ хүндын хэ… Ажалай вахтада жагса…Забайкаллес» комбинадай …тинууд абаһан уялгаяа … дүүргэхые оролдон, тү… дүршэл, шэнэ арга хэрэг…нхай. Олонхи леспромхо… гидроклин хэрэглэгдэнэ. …т, шэнэ арга үргэнөөр хэрэглэжэ байһан леспромхозууд апрелиин түсэб болзорһоонь урид дүүргэжэ байнхай. Хандагатайн леспромхозойхид дүрбэн һарын туршада 200 мянган кубометр модо бэлэдхэжэ, арадай ажахыда эльгээжэ шадаа. Энээниень нёдондо жэлэй энэ үеынхитэй сасуулхада, 22 мянган кубометрээр ехэ юм.

Тус коллектив туйлаһан амжалтаараа һанаагаа амарнагүй. Тэдэнэр майн һайндэр болотор дүрбэ һарын түсэбһөө гадуур 15 мянган кубометр модо бэлэдхэхэ гэжэ хараалаанхай. Тэрэ модоорнь 2—2 байратай 150 шэнэ гэр гү, али 15 мянган дүрбэлжэн метр байрын талмай барижа боломоор.

Модошодой дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөнэй эршэ улам шангадажа, үдэр бүхэндэ шэнэ амжалта туйлагдана.

Н. ТЮРНЕВ.

ГЭЭГДЭЛҺЭЭ ГАРАҺАН ФАБРИКАДА

Гээгдэлһээнь гаража, фабрикаяа ашаг олзотой предприяти болгохо гэжэ тэмсэжэ байһан трикотаж нэхэгшэд һайн үрэ дүн туйлаха, арга боломжонуудаа элирүүлэн хэрэглэхэ асуудалда ехэ анхарал хандуулдаг болоо.

Фабрикын цехүүдэй хоорондо социалис мүрысөөн үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэнхэй. Цех бүхэн, бүхы фабрика коммунис ажалай коллективэй нэрэ зэргэдэ хүртэхэ зорилго урдаа табяад, абаһан уялгаяа бодотоор бэелүүлхые оролдоно. Энээнэй ашаар кварталай түсэб амжалтатайгаар дүүргэгдээ.

Утаһа ээрэгшэд социалис мүрысөөнэй түрүү зэргэдэ гаранхай. Түрүүшын кварталай туршада 136 тонно утаһа ээрэхэ даабаряа 148 тоннодо хүргэһэн тус цехэйхид продукциингаа шанар һайжаруулха хэрэгтэ онсо анхарал хандуулна.

...700 метрэй утатай энэ цех соо утаһа ээрэлгын станогууд хойно хойноһоо эмхи гуримтайгаар табигданхай. Тэдэнэй дэргэдэ хүдэлмэришэд зогсонхой, ээрэгдэжэ байһан утаһанай шанар хинан шалгажа, хаа яа таһарһан утаһа түргэхэнөөр уян холбоно.

— Манай цехэйхид продукциингаа өөрынь үнэ хямдаруулха, ажалай бүтээсэ нёдондонойхитой сасуулхада 6 процентээр дээшэлүүлхээр оролдожо, муу бэшэ үрэ дүн харуулна,— гэжэ цехэй начальник М. В. Знаменская хөөрэнэ. Манай цехэй 43 түрүүшүүл коммунис ажалай ударнигай нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй. Тэдэнэр ажалдаа һайнаар хандадаг, мэргэжэл шадабаряа дээшэлүүлхэ зорилгоор һуралсажа байдаг юм гэжэ тэрэ үргэлжэлүүлнэ.

Ажалдаа шалгаржа, нүхэдтөө магтуулжа ябагшадай дундаһаа коммунис ажалай ударнигууд Зоя Васильева, Галина Климова, Лидия Жарникова гэгшэдые нэрлэмээр. Эдэ түрүүшүүл станогуудаа бүтээсэ ехэтэйгээр ашаглахые оролдон, даабаряа холо үлүүлэн дүүргэнэ.

Утаһа сэбэрлэдэг цехэйхид һайн үрэ дүн туйлана. Өөрынгөө мэргэжэл һайнаар шудалһан, бэрхэ хүдэлмэришэд эндэ олон. Анастасия Фролова, Августа Жаркова хоёр утаһа һамнан сэбэрлэдэг 22 машина хангана.

Зураг дээрэ: утаһа ээрэлгын цехэй түрүүшүүлэй нэгэн Людмила Скворцова.

С. БАЛДУЕВАЙ, фото.

СОВЕТ ЭРДЭМ НАУКЫН ШЭНЭ АМЖАЛТАНУУД

Наука, техникын талаар Ленинскэ шан олгохо комитедэй Президиумэй гэшүүн Г. В. Алексенко гэгшэтэй ТАСС-ай корреспондентын хэһэн хөөрэлдөөн

Газар дэлхэй дээрэ, мүн замбуулинда совет эрдэм наукын туйлаһан амжалтанууд манай арад зониие баясуулна, бүхы хүн түрэлтэниие гайхуулна. Эдэ амжалтанууднай дэлхэйн хүгжэлтые түргэдхэнэ, агуу ехэ уг зорилгомнай бологшо коммунизмын илаха хэрэгые дүтэлүүлнэ. Эхэ ороноймнай хүгжэлтэдэ тэрэнэймнай экономико, соёл культура, ажана байдалай һайжаран һалбаралгада туһалдаг гайхамшагта зохёолнуудай авторнууд—манай эрдэмтэд дээдын шагнал хайра бологшо Ленинскэ шангуудта хүртэнэ.

Квантова генераторнуудые байгуулһан ябадал мүнөөнэймнай техникын үмэнэ үнэхөөрөө барагдашагүй ехэ шэнэ шэнэ арга боломжонуудые бии болгобо. Тэдэ генераторнуудай ашаар алас холын замбуулинда нэбтэрэн орохо тиимэ тон ехэ хүсэтэй гэрэл туяа бии болгогдодог байна. Зүгөөр энээнһээ урид тиимэ генераторнуудай хүсэнинь бага байжа, тэдэниие үргэнөөр хэрэглэхэ арга олдодоггүй бэлэй. Харин совет эрдэмтэд Б. М. Вул, О. Н. Крохин, Ю. М. Попов, А. П. Шотов, Д. Н. Наследов, С. М. Рыбкин, А. А. Рогачев, Б. В. Царенков гэгшэдэй шэнжэлэлгэнүүдынь гайхамшаг ехэ шэнэ амжалтада хүргэбэ. Полупроводнигуудай ашаар хүдэлдэг квантова оптическа генераторнууд байгуулагдаа. Эдэ гайхамшагта генераторнууд багахан хэмжээнэй байха зуураа, зайн галай хүсые гэрэл туяагай хүсэн болгожо, тон ашагтайгаар хубилгадаг. Тэдэ генераторнуудые, жэшээлбэл, тоо бүридхэлгын ажалда хэрэглэхэдэ энэ хүдэлмэри нилээд түргэнөөр хэгдэхэ юм. Совет физигүүд угаа гүнзэгы удха шанартай, онсо өөрэ шэнжэлэлгэнүүдые хэжэ, энэ талаар манай наукые түрүү һуурида гаргаба гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Манай бүмбэрсэгһөө Наран хүрэтэр дунда зэргээр 149.599.300 километр зайтай байна гэжэ советскэ радиофизигүүд тодорхойлбо. Энэ тоо урдынхиһаа 50 дахин зүб байна. Иимэ тодорхойлго юунэй ашаар хэгдээб гэбэл, совет эрдэмтэд 1961—1963 онуудта Венерэ, Меркури, Марс планедүүдые радиолокациин аргаар шэнжэлээ. Энэнь тус планетэнүүд тухай олохон шэнэ баримтануудые наукада олгоо. Венерээр дамжуулан телеграфна радио-холбоон анха түрүүшынхеэ бэелүүлэгдэбэ.

Планетэнүүдые радиогой аргаар шэнжэлһэн баримта эрдэм наукын талаар туйлагдаһан ехэхэн габьяа баатаршалга болоно. Энээниие бэелүүлһэн совет эрдэмтэд академик В. А. Котельниковэй ударидалгаар Ленинскэ шанда хүртэнхэй. Планетэнүүдэй радиолокаци тухай научна зохёолынь наука, техникын энэ тон шэнэ һалбариин үндэһэ һуури болонхой.

Тоо бодолгын теориин хүгжэлтэдэ, энэ теориие кибернетикэдэ хэрэглэхэ ябадалда Сибириин болон Украинын эрдэмтэд түрүү һуури эзэлэнхэй. Дэлхэй дээрэ мэдээжэ болоһон Сибириин математигуудай дундаһаа академик А. И. Мальцев Ленинскэ шанда хүртэбэ.

Кибернетикын талаар һайн һайн шэнжэлэлгэнүүдые хэһэнэйнгээ түлөө Украинын Наукануудай академиин академик В. М. Глушков Ленинскэ шанда хүртэнхэй. Тэрэнэй хүтэлбэрилдэг институт полупроводнигуудай ашаар өөрөө хүдэлдэг УМШН гэжэ машина зохёон бүтээгээ. Энэнь элдэб мэдээсэлнүүдые бэшэжэ абаха талаараа диспетчерхүнһөө хэдэн арба дахин һайн юм. Өөрөө «юумэ һанадаг» дискретнэ автомадууд гэдэг тэрэнэй тон шэнэ хүдэлмэринүүдые мэргэжэлтэд үндэрөөр сэгнэһэн байна.

«Далайн эрьеын хүгжэлтэ тухай һургаалай үндэһэ һуури» гэһэн профессор В. П. Зенковичой гүнзэгы һайн зохёолые дэлхэйн литературада эгээн түрүүшын эрхим хүдэлмэри гэжэ тоолоходо болоно. Энэ зохёол соонь далайн эрьеын даамай хубилалта тухай тон олон баримтанууд бии. Эдэ баримтануудынь 30 жэлэй туршада шэнжэлэлгэ хэһэнэй, олон тоото экспедицидэ ябаһанай ашаар абтаһан байха юм. В. П. Зенковичой болон тэрэнэй шабинарай хүдэлмэриин үрэ дүнгүүд арадаймнай ажахыда, тайлбарилан хэлэбэл, далайн гидротехникэдэ, инженернэ геологидо үргэнөөр хэрэглэгдэдэг юм. Далайн эрьеын хубилалтануудые шэнжэлһэнэй ашаар портнуудые бодхоон бариха газар олохо, далайн эрьеые бэхижүүлхэ эгээн һайн арга олохо болонобди.

Биологическа наукын эгээн шухала һалбаринь бологшо микробиологи тус тогтоол дотор түлөөлнэ. Хүрьһэ һайжаруулхада туһатай микроорганизмуудай тон ашагтай хүсые хэрэглэхэ зорилго мүнөө үедэ түрүүшын ээлжээндэ табигданхай, «Микроорганизмуудые капиллярна аргаар шэнжэлхэ тухай» В. В. Перфильев, Д. Р. Габе гэгшэдэй ном Ленинскэ шанда хүртэнхэй. Авторнуудай өөһэдынь зохёоһон шэнэ аргаар микроорганизмуудые шэнжэлхэ тухайда тэрэ ном соонь хэлэгдэнэ. Тус эрдэмтэд хүрьһэндэ, далайн оёорто байдаг хэдэ хэдэн шэнэ янзын микроорганизмуудые шэнжэн олоһон байна.

Зүгөөр тарилгада хоро хүргэдэг микроорганизмуудшье бии байдаг. Тэдэ зүйлнүүдһээ тарилгаяа абарха хэрэгтэй бшуу. Энэ тон шухала асуудалые хорото мөөгэнүүдэй жэшээ дээрэ абажа, элитэ ехэ эрдэмтэ В. И. Ульянищев шэнжэлээ. «Азербайджанай микофлора» гэһэн гурбан боти зохёолойнгоо түлөө энэ эрдэмтэ Ленинэй шанда хүртэһэн байна. Тус автор хадаа таримал ургамалнуудта хоро хүргэгшэ мөөгэнүүдтэй тэмсэхэ арга методые, тэрэшэлэн тарилгын зүйлнүүдые аюулһаа абарха арга хэмжээнүүдые баһал дурадхаһан байха юм.

Зэд, бор, кобальт болон бусад микроэлементнүүдые хэрэглэхэдэ хүрьһэн бүри үрэжэлтэй һайн болоно. Зүгөөр хүрьһэндэ иимэ бодосуудай үлүүсэ ехэ байгаа һаа, тарилгада, мүн хүдөө ажахын амитадташье аюултай юм. Тиимэһээ микроэлементнүүдэй биологическа үүргэ тухай, тэдэниие хэрэглэхэ тухай һургаал ехэ удха шанартай байна. Иимэ һургаалые эрдэм наукын элитэ ехэ ажал ябуулагшад, мүнөө Ленинскэ шангай лауреадууд болоһон Я. В. Пейве, Я. М. Берзин, В. В. Ковальский гэгшэд зохёогоо. Жэшээнь, борно үтэгжүүлгые техническэ болон бобытай ургамал тарихадаа хэрэглэхэдэ бороор дутамаг газарта орходоо 30—40 процент ехэ ургаса үгэнэ гэжэ эрдэмтэд баримталан харуулаа. Мүн зарим нэгэн микроэлементнүүдые малда эдюулхэдэ ашагтай туһатай байна гэжэ тэдэ эрдэмтэд харуулба.

Гайхамшаг совет эрдэмтэд-медигүүд Ленинскэ шанда хүртэнхэй. Тэдэнэй дунда Медицинскэ эрдэмэй академиин бодото гэшүүн И. В. Давыдовский, профессор Ф. М. Хитров гэгшэд бии. Дүлии хүнүүдые аргалха талаар манай медигүүд—мүнөө лауреадууд болоһон А. И. Коломийченко, В. Ф. Никитина, Н. А. Преображенский, С. Н. Хечинашвили, К. Л. Хилов гэгшэд тон һайн дүнгүүдые туйлаа. ... булшархай шэнжэлхэ т... гэй эрдэмтэд-врачнууд Я. ... кулов, Р. К. Исламбеков ... туйлаһан амжалтань угаа ... шанартай байна. Ленинскэ ... һантайнь дашарамдуулан, ... тэ мүн лэ баярые хүргэхэ ... байна.

Т. Г. Шевченкын филос... тературна болон түүхын ... дые гүнзэгы һайнаар шэнж... гээ түлөө гуманитарна ... түлөөлэгшэд Ф. Я. Прийма, Кирилюк, Е. С. Шаблиовский, Назаренко, М. И. Новиков ... Ленинскэ шанда хүртэнхэй.

Имагтал эрдэм наукын ... Ленинскэ шанда хүртэһэн ... ринүүд энэ хөөрэлдөөндэ ... ноор хаража үзэгдэнхэй. ... дотор бэшэгдэһэн техниче... жэлэлгэнүүд тушаа бидэ ... бэгүйбди. Тэдэ шэнжэлэл... хай амяараа хэлэгдэхэ бай...

Юрэнхы дээрээ Ленинскэ ... дай лауреадуудай хүдэл... хадаа совет наука, техник... лаһан шэнэ амжалтануу... нэй партиин хүтэлбэреэр ... орон дотор боложо байһан ... ско дэбжэлтые эли тодоор ... харуулна.

(ТАСС)

МЭРГЭЖЭЛТЫН ЗУБШЭЛ

ГОРОХ ЯАЖА һайнаар ургуулхаб

Горох гурбан ехэ зорилго шиидхэдэг: ороохо таряа абалгые дээшэлүүлнэ, малые белогтой тэжээлээр хангана, үндэһэниинь азот ехэтэй байдаг тула газарые үрэжэлтэй болгоно.

Ургамалай белогой ямар ехэ удха шанартай байһаниинь Докучаевай нэрэмжэтэ эрдэм-шэнжэлэлгын институтда шэнжэлэгдэжэ байдаг. Табан жэлэй туршалга дээрэһээ харахада, горохто байһан белогой килограмм бүхэнэйнь өөрынь үнэ 22 мүнгэтэ, ешмээнэйхи 61 мүнгэтэ гэхэ гү, али гурба дахин шахуу үнэтэйгөөр абтадаг байгаа. Яахадаа тиимэб? Горохой ороохондо 22—34 процент белок байдаг. Энээнһээ гадна, А, В зүйлэй витамин ехэтэй. Имагтал энээн дээрэһээ тэрээгээр хэгдэһэн гурил хэмэл һүндэ хэрэглэгдэнэ. Мүн горохой концентрат ондоо тэжээлтэй холиигдожо, шахагдаха гахайнуудта үгтэдэг болонхой.

Горохой һолоомон шанарайнгаа талаар дунда зэргын үбһэнһөө дутадаггүй юм. Тэрэниие хэршээд, силостэй холилсоходо бүришье һайн. Силосые белок ехэтэй болгоно ха юм. Үшөө нэгэ талыень тэмдэглэхэ болоо һаа, горох гээшэмнай тариһанай һүүлдэ 50—100 килограмм хүрэтэр азот гектар газарта үлөөнэ гэхэ гү, али 2,5—5 центнер хүрэтэр минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэһэндэл адли газарые үрэжэлтэй болгоно.

Тусхайлхада, Кабанскын совхозойхид горохой һүүлээр шэниисэ тарижа турнаһан юм. Тиигээд наар хахалжа тарилга хэһэнһээ өөрэгүй ургаса тэндэһээн абтаа һэн. Энэ юу харуулнаб гэбэл: манай республика дотор алишье аймагуудта горохой ехээр таригдаха байһаниие гэршэлнэ. Энэ ургамал Түнхэнэй, Бэшүүрэй болон бусад управленинүүдтэхи сортучастогуудта таригдажа туршагдаа. Тиихэдэ гектар бүриһөө дунда зэргээр 20—24 центнер ороохон абтаһан байха юм. Зарим нютагуудаар бүришье баян ургаса хуряагдана. Үнгэрһэн жэлдэ Кабанскын совхозой нүхэр Стремяковой даадаг звено 245 гектар дээрэһээ га бүриин дунда зэргээр 23,4 центнер, зарим участогуудһаа 40 центнер хүрэтэр ургаса хуряагаа.

ТАРИХА ГАЗАРАА ОЛОЖО ҮТЭГЖҮҮЛЭЭ ҺАА...

Горох тарихадаа боротойшог, үгышье һаа, элһэтэйшэг газар шэлэн олоходо болохо. Иимэ газарта фосфор, кали, шбёосхо элбэгтэй байха ёһотой. Мүн хатаагдаһан, торф ехэтэй намаг газарта горох ургуулхада таатай юм. Гэхэтэй хамта, тарилгада сортовой үрэһэ хэрэглэхэ шухала. Манай республикын эрхэ байдалда «капитал» сортын үрэһэн ган жэлдэ һайнаар ургадаг, тиимэһээ олонхи аймагуудта тааража гарадаг. «Урожайный» сортын үрэһэн баһал ган гасуурһаа айдаггүй, ургасынгаа талаар «капиталһаа» дутадаггүй. Энэ сортын үрэһэн Байгал шадар, Саянай хормойгоор таригдана.

Пропашной севооборотдо хэрэглэхэдээ, горохые имагтал хартаабха ургуулһан, саахарай свёкло болон кукуруза тариһан газарта тариха хэрэгтэй. Тиигээд энээнэй һүүлдэ хүдөө ажахын ямаршье ургамалнуудые тарихада болохо бшуу. Горохой таригдаха газарта фосфорно-калийна үтэгжүүлгэ хэрэглэгдэдэг. Намар газарыень хахалхадаа, гектар бүриин 2,5 центнер суперфосфат, 1—1,5 центнер калийна дабһа оруулжа үтэгжүүлхэдэ таатай. Гадна гектар газарта 5—6 центнер модоной үнэһэ оруулалсахада ургасадань бүри һайн юм.

Энэ ургамалай таригдаха газарта фосфорно үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ горохой ургаса дээшэлхэһээ гадна, белогынь бүри ехэдхэгдэдэг. Тиимэһээ горох тариха үедөө заримдаа суперфосфадые гектар бүридэ 0,5 центнер хүртэхөөр хэрэглэжэ болохо. Элһэтэйшэг газарта таригдаха байбалнь, наг шэбхые минеральна үтэгжүүлгэтэй холилсохо юм.

Иимэ холисо бэлдэхэдэ гектар газарта 5 тонно наг шэбхэ, 2 центнер суперфосфат, 5 центнер үнэһэн ородог. Тиихэдэ микроүтэгжүүлгэнүүд сооһоо илангаяа молибден хэрэглэгдэнэ. 25—30 грамм тиимэ бодосые хоёр литр уһанда холижо, нэгэ центнер үрэһэ угаадаг юм.

ТАРИЛГА ТУХАЙ

Горохой таригдаха газарые шадаал һаа намар эртэ хахалаад, тэрэнээ жэгдэлэн дараха хэрэгтэй. Тиимэ газар зөөлэн шоройтой талаараа хабар эртэ 1—2 дахин борнойлогдодог. Хатуу хүрьһэтэй газартань культиваци хэгдэнэ. Тиигэжэ полинуудые бэлдэхэдээ, тарилгын урда тээ катогоор даража жэгдэлхэ, мүн тариһан хойноошье энэ арга хэрэглэхэ шухала.

Түргөөр, һайнаар ургахынь тулада горохой үрэһые тарилгын урдахана нара һалхинда байлгажа шанаржуулха хэрэгтэй. Тиигэхэдээ 8—10 сантиметр зузаагаар тараагаад, 3—4 үдэртэ байлгахада таатай. Горохой үрэһэн гранозан хороор угаагдадаг.

Тарилгые эртэ эхилхэдэ дээрэ. Эртэхэнэ тарихада горох һайнаар ургадаг. Түрүүшүүлэй дүй дүршэл дээрэһээ харахада, тарилга апрель һарын һүүлээр эхилэгдээд, май һарын түрүүшын 10 хоног соо дүүргэгдэнэ бшуу.

Ямар аргаар тарихада таатайб? Нарин зурүүдтайгаар, үгышье һаа, хэрээһэлүүлэн тарихада ургамал газар дээрэ жэгдээр, үдхэнөөр гаража эхилдэг. Игэжэ тарихада га бүридэ 250—300 килограмм үрэһэн хүртэдэг. Тиигэбэшье, ажахы бүхэн газарайнгаа шанарые хаража, хэды шэнээн үрэһэ гаргашалхаяа хаража үзэхэ ёһотой.

Тиихэдэ горохой ургаса үрэһэеэ хэды шэнээн гүнзэгыгөөр һуулгаһанһаа дулдыдадаг. Заримдаа үрэһэн шииггүй газарта булагдашадаг, тиигээд удаан сагта хэбтэжэ ургана ха юм. Иимэ дутагдалнуудай байхагүйн тулада горохой үрэһые шиигтэй хүрьһэндэнь, нэгэ жэгдэ гүнзэгыдэ һуулгахаяа оролдохо хэрэгтэй. Имагтал 6—8 сантиметрэй гүнзэгыдэ һуулгахада таарадаг.

Тарилгын һүүлдэ ургаса харууһалгын үе эхилнэ. Горохой баян ургаса абагшад нэн түрүүн буртаг үбһыень үгы хэхын зорилгоор эшэнүүдэйнь газар дээрэ бултайхыи урда тээ гэхэ гү, али тарилгын удаа 4—5 хоногой үнгэрөөд байхада газараа борнойлдог. Газар дээрээ жэгдэржэ гараһан хойнонь, эшэнүүдыень 4—5 сантиметрһээ үндэр болгожорхингүйгөөр дахин борнойлходо һайн. Иимэ хүдэлмэри ажахы бүхэндэ хэгдэхэ ёһотой.

А. КАПУСТИН,
БурАССР-эй габьяата агроном.

Гидролизно аргаар буйлуулагдан...

Сагаан, хуурай һолоомо илангаяа хабар дулаанай сагта мал тон шалайгаар эдидэг, эдеэшье хадань, тэрэнь үл хоолшье һөөл болосогүй гэжэ малшад гажардаг гээшэ һэн. Тиин һүүлэй үедэ хуурай хубхи һолоомые эдиисэ болгохо, шанарыень дээшэлүүлхэ элдэб арга хэрэглэгдэдэг байна. Тэрэнһээ эгээл баяпайхинь хадаа гидролизно аргаар һолоомо, муу үбһэ шанаржуулха арга болоно. Буряадай хүдөө ажахын туршалгын станциин жэшээгээр республикымнай колхоз, совхозуудта энэ шэнэ арга үргэнөөр нэбтэрүүлэгдэжэ эхилээ.

Жэшээлхэдэ, Хяагтын үйлэдбэриин управлениин «Эрдэм» колхозой нэгэдэхи һаалиин фермэ дээрэ һолоомо гидролизно аргаар эһээжэ, буйлуулжа үнеэдтэ эдюулхэдэ һүнэй гараса 15—20 процентээр дээшэлһэн байна.

Энэ аргаар бүдүүн тэжээлые буйлуулха бүхы хэрэгтэй түхеэрэлгэ түгэсхэгдөөд, мүнөө үдэр бүри 3 тонно шэмэ һайнтай тэжээл бэлдэгдэнэ.

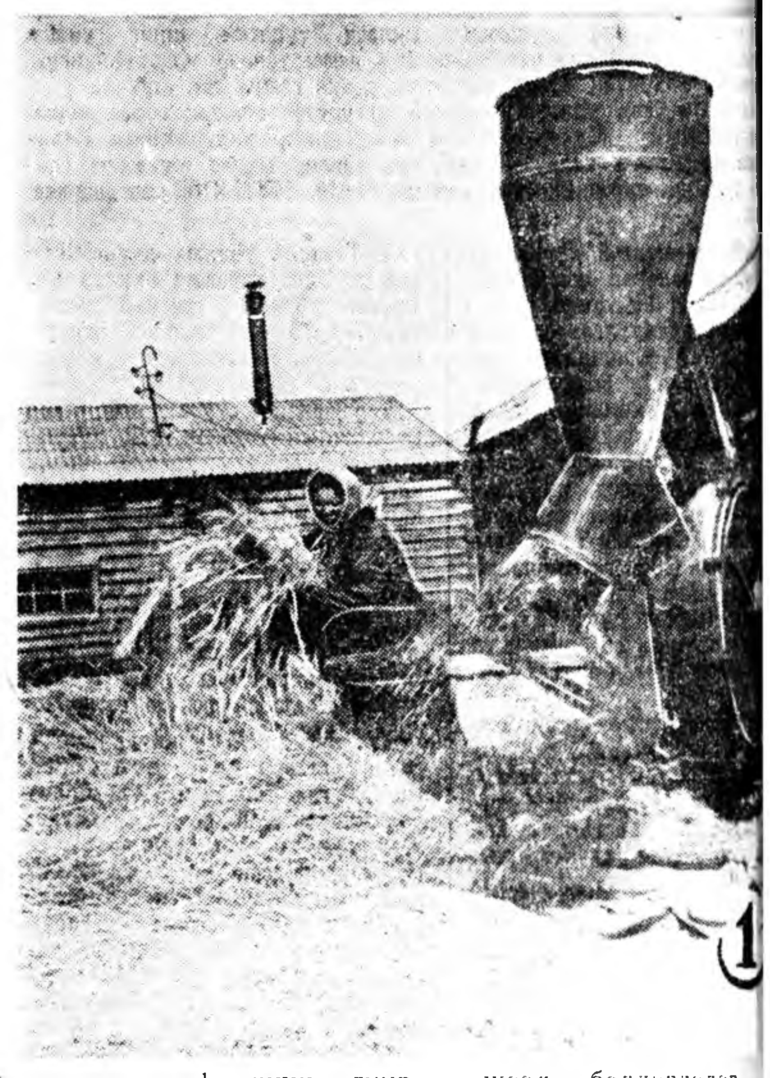
Нэн түрүүн һолоомые «ДКУ-1,2» гэжэ дробилкаар хоёр дахин хэршэжэ, гурил шэнги жэжэ болгодог. (1-дэхи зураг дээрэ залуу һаалишан Надежда Токтохоева дробилкын дэргэдэ ажаллажа байна). Нэгэ тонно буйлуулһан тэжээлдэ 90 килограмм һолоомо хэрэглэдэг юм.

Бутаргаһан һолоомон уһанда холигдожо, ууралаар халаагдадаг тусгаар амһартада хэгдээд, бусалгагдаһанайнгаа һүүлээр час тухай соо дэбтэдэг, ууралтуулагдадаг. Тиигэһэнэйнгээ удаа эһээлтын модон томо сүшээг руу эюулэгдэдэг.

Каша шэнги нидхагар болотороо дэбтэһэн тэрэ һолоомон дээрэ эһээлтэ (закваска) нэмэгдэжэ, тэндээ 30—32 градус дулаан температурада гурбан часай үедэ эһээгдээд, малда үгтэдэг юм.

Гидролизно аргаар һолоомо эһээжэ буйлуулха шухала юумэнэйнь нэгэн халуун уурал болоно. «КВ-200» гэжэ котел хүдэлгэжэ, уурал гаргагдадаг. (2-дохи зураг дээрэ котельщик Базар Токтохоев уурялай даралтые хинадаг оньһые шалгажа байна).

Гидролизно аргаар тэжээл буйлуулха бүхы түхеэрэлгые һаядаа дүүрэн хүсэндэнь хүдэлгэжэ, үдэрэй 6—7 тонно һолоомо буйлуулха арга бии. Тиигээд байхадаа, тус колхозой үшөө нэгэ һаалиин гүүртын 100 гаран үнеэдтэ хүрэхөөр шанар һайнтай тэжээл бэлдэгдэдэг хонь.

Ц. Ду...
С. Балдуевай фо...

Буряад арадай хүбүүн

Ц. Ц. Ранжуровай түрэһөөр 80 жэлэй ой...

Ошонһоо бадарһан дүлэнэй улам ехэ болон дэлгэржэ байһан 1906 он. Үймөөтэй саг эхилэнхэй. Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй хото городуудаар хүдэлмэриншэдэй буһалгаануудай дэлисэ улам үргэдэжэ байһан үе. 1906 оной мартын 9. Забайкалиин хасаг сэрэгшэдэй штабһаа 27 хүн түрмэдэ хаагдаба. Тэдэнэй дунда буряад яһанай залуу хүн — Ц. Ранжуров бии. Хюдалгын отрядай начальник генерал Ренненкампф гэдэгэй шуһата гар. РСДРП-дэ хабаатай байһанайнь, революционно хүдэлөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадаһанайнь түлөө саг зуурын сэрэгэй сууд хаамал заседани дээрээ дээдэ хэмжээгээр—буудан алаха гэһэн шиидхэбэри гаргаба. «Суудлүүлжэ байгаа Курнатовский гэгшэтэй хамта тэдэнэр социал-демократическа революционно партида хабаатай байһан, митингнүүдтэ хабаададаг, тангаригаа бү дүүргэгты гэжэ сэрэгшэдые худхуулдаг, хуулиин ёһоор тогтоогдоһон гурим ёһо, захиргаание, хаан тайжын нангин эрхые хизаарлаха зорилгоор зэбсэгтэ буһалгаа хэхые уряалдаг, идхадаг байһан...» гээд, суудэй шиидхэбэри соо уншанабди. Бултадаа, тэрэ тоодо Ранжуров, сүүд дээрэ бэеэ үрингеэр, үһэрилдэжэ байгаа һэн гэжэ Ренненкампф өөрөө мэдэрхэ баатай болоо һэн. Энэ үедэ орон доторхи, мүн армидахи эрхэ байдалые хараадаа абажа, хаанта засаг солдадуудые буудажа алаха гэһэн шиидхэбэреэ сүлэлгын хүдэлмэреэр һэлгэхэ гэбэ. Игэжэ Цыремпил Ранжуров 10 жэлдэ каторгын хүдэлмэридэ ябаха болобо.

Сүлэлгэ, каторгын орон болоһон Нэршүү город. Эндэ сүлэгдэһэн элитэ ехэ революционернүүд, большевигүүдэй дунда нэгэ залуу буряад хүн ябалсадаг байба. Энэл хэрэгээр суудлүүлһэн В. Курнатовскиһоо гадна гүрэнэй II дүүмын депутадуудбольшевигүүд А. Вагжанов, В. Серов, В. Чащин, Е. Петров болон бусад эндэ байлсаба. һайнһаа һайн гэжэ хэлэдэг ха юм— эдэнэр Ц. Ранжуровта һайн нүлөө үзүүлһэниинь ойлгосотой. Юрын эрдэм шудалхаһаа гадна, марксистка ном үзэхэ хэрэгтэнь эдэнэр Ц. Ранжуровта туһалдаг байба.

Нэршүүгэй сүлэлгэдэ Ц. Ранжуровтай хамта ябаһан, 1906 онһоо партиин гэшүүн Г. Васильев тэрэ үе саг тухайдаа ингэжэ бэшээ бэлэй: «математика, физикэ Ранжуровта заагша һэм. Ородоор хэлэхэдээ бэрхэ һэн, гэтэр, нилээдгүй оролдолго гаргажа, ород хэлэ шудалдаг һэн. Зүгөөр математика физикэ хоёрто ухаанинь ехэ һүбэлгэн—иимэ онсо шэнжэтэй хүн бэлэй. Депутадууд Петров, Вагжанов гэгшэд ород хэлэ заадаг һэн. Нэтэрүү оролдосотойгоор ном үзэһэнэй ашаар богони саг соо нүхэр Ранжуров «Акатуевска университедтэ» ехэ эрдэмдэ һураһан: политическэ талаараа ургаһан, юрэнхы эрдэмдэ һураһан байгаа. Эгээл эндэ Ц. Ранжуров хубисхалша хүнэй зүрхэнэй сохисо ойлгоһон байха».

Игэжэ юрын буряадай хүбүүн Акатуйн хада уулада ород нүхэдтэеэ хамта каторгын ажал хэжэ ябадаг байба. Тиин энэ хүрэтэр асарһан замынь, намтарынь өөрын һабагшатай даа. Энээн

тухайнь хоёр үгөөр тэмдэглэе. Хори хүрэжэ ябахадаа сэрэгэй албанда татагдаа. Забайкалиин хасагуудай сэрэгтэ алба хэбэ. Забайкалиин областиин түб— Шэтэ хотодо сэрэгэйнь албан үнгэрһэн юм. Сибириин социал-демократическа союзай томо организацинуудай нэгэн—РСДРП-гэй Шэтын комитет эндэ хүдэлдэг байгаа. Тиихэ үедэ Шэтын түмэр замай мастерскойнуудта 4000 гаран хүдэлмэришэд хүдэлдэг байһан.

Революциин хүдэлөөнэй гал дүлэнэй орон дотор сасархые Ц. Ранжуров адаглан хаража байдаг, сэрэгэй ноёдһоо нюусаар митинг, суглаануудта ябадаг болобо...

Красноярскын удаа Шэтэ хото хадаа Сибириин, Алас-Дурна зүгэй революционно хүдэлөөнэй түбэй газар болонхой. Эндэхи түмэр замай мастерскойн хүдэлмэришэд хаанта засагай сэрэгтэй эрид шууд тэмсэһэн байгаа. Эдэ жэлнүүдтэ элитэ ехэ большевигүүд В. К. Курнатовский, И. В. Бабушкин, А. А. Костюшко-Валюжанин гэгшэд РСДРП-гэй Шэтын комитедые ударидажа байгаа. Энэ үедэ Ц. Ранжуров залуу наһанайнгаа хүсэл зоригые хубисхалай хэрэгтэ зорюулан хүдэлжэ ябаа. РСДРП-гэй Шэтын организациин даалгабаряар Акатуйска түрмэдэ һуугшадые сүлөөлэлгэдэ, большевик Д. И. Кривоносенко гэгшые сүлөөлһэн жагсаалда хабаадалсаһан байдаг. Гадна солдадууд, хасагуудай Соведэй хүдэлмэридэ ябалсаһан.

Иимэ замаар дабшажа, хатуужалай үшөө нэгэ табсан өөдэ дамжан гараһан түүхэтэй.

Сүлэлгын болзор дүүрэбэ. 1914 оной июль һара. Үзэл бодолоороо «аюултай» хүн байһан туладаа, Ц. Ранжуров Яхадай областьдо байхаар сүлэгдэхэ гэгдэһэн байгаа. Энэнь һэлгэгдэжэ, Дээдэ Ленын уездын Илгинскэ волостьдо һуухаар сүлэгдэһэн юм. 1914 оной намар энэ газараа хүрэжэ ерээ һэн ха.

1917 оной февралиин революци үнгэрбэ. Энээнэй һүүлээр Цыремпил Ранжуров политическэ сүлэлгэһөө сүлөөлэгдэжэ, нютагаа бусаба. Сэлэнгынгээ аймагта ниитын ажал ябуулгада эдэбхитэйгээр хабаадана. Олон жэл соо сүлэлгэ, каторгада ябаашье һаа, Ц. Ранжуровай бэень һайн, революционно тэмсэлэй ехэ дүй дүршэлтэй бусажа ерээ һэн. Доктор Цыбиктаровтай хамта буряадай захиргаанай эмхинүүдые байгуулалсаба, хасагуудай тусгаар эрхые усадхахын түлөө тэмсэдэг байба.

Аймагуудай, хушуунуудай комитедүүдэй түрүүлэгшэнэрэй зүгһөө гарадаг үндэһэ яһанай ахир ябадалтай тэмсэхэһээ гадна, Ц. Ранжуров арадуудай хани барисаа, пролетарска интернационализмын үзэл суртал дэлгэрүүлхын тулада ехэ хүдэлмэри ябуулдаг байһан.

Уданшьегүй Октябриин революциин илаһанай удаа энэ хубисхалша Троицкосавск байхаар ерээ һэн. Эндэ Соведэй бүридэлдэ оролсоод, уданшьегүй уездын газар таряалангай таһагые ... шын тушаалда табигдаба. ... хүдэлжэ байхадаа нүхэр ... журов газар тухай Совет ... декредые бэелүүлхын тулада ... хүдэлмэри ябуулдаг, нютаг ... Соведүүдые бэхижүүлхын ... тэмсэдэг байба.

Эдэ бүхы ажал ябуул... лүүлэгсэхэһээ гадна, Ц. Ра... ров дотоодын дайсадтай ... шанга тэмсэл ябуулдаг, ... гвардиие байгуулагшадай ... болоһон юм. Энэ хатуу ша... сагта Монголой тала ... нэбтэржэ ерэһэн сагаантан... рядтай Ехэ-Хүдэридэ б... шанга тулалдаанда хабаад...

1918 оной эсэс. Саган... сагаан чехүүдэй Троицкосав... ээлхэднь, Ц. Ранжуров ... нюуха баатай болобо. Гэтэр ... шьегүй сагаантан олож... шаагаад, буудажа алаа һэ...

Игэжэ буряад арадай ... шагта хүбүүнэй ами наһа... һалдаһан юм.

1905 оной революцида ... дагша, буряадай түрүүш... волюционер, Буряад орондо ... засаг тогтоохын түлөө шэ... тойгоор тэмсэгшэдэй нэгэ... ремпил Цыремпилович Ра... вай түрэһөөр 80 жэл гүй... байкалиин хасаг сэрэгша... дэлдэ ородог Сагаан-Ш... нютагай үгытэй буряад ... бүлэдэ 1884 ондо Цырем... журов түрэһэн юм. Ран... най бүлэ ехэ: 4 хүбүүд, ... гадтай байһан. Цыремпи... пилович бүлэ соогоо 3-д... бүүниинь байгаа. Тэрэ үе... бургааһан мори унаһан, ... сэгэн гүйжэ ябаһан тон ... буряадхан хүбүүнэй хуб... иимэ гайхамшагтай, ... солотой байха гэжэ хэ... даа. Коммунизмын хэрэг... мандахын түлөө наһа ... рюулхаһаа хүндэтэй юу... бэлэй.

П. ХАП...
Буряадай АССР-эй ...
габьяата ажал ябуул...

Гарзагүйгөөр гарасалдаба

Гурбадахи сүүдхэеэ саһан орожо үргэлжэлһөөр. Ниитын адуу малда тон бэрхэшээлтэй байдал ушарба. Энэ бэрхэшээлтэй колхозой малшад эрид зоригтойгоор тэмсэнэ. Малшад поли дээрэхи һолоомо суглуулжа, үлэһэн үбһэ, силосээ гамтайгаар хубаарилжа, таряа талханай зүйл буйлуулжа малдаа үгэнэ. һолоомон дабһатай уһанда зөөлэрүүлэгдэнэ, амтаруулагдана.

Колхозой модошо дархан Гунзын Байминов 52 буруунуудаа айхабтар оролдосотойгоор харууһална. Өөрөө морёор поли дээрэһээ һолоомо асаржа, тэрээнээ һайса буйлуулаад, буруунуудта эдюулнэ. Мүн иимэрхүү шадабаритайгаар бэруушан Иннокентий Ханхаев ажаллана.

Малшадта туһалхын тула колхозой 11 трактор табигданхай. Механизатор Владимир Манзаев ямаршье бэрхэшээлһээ сухарингүй, булад хүлэгөөрөө зүдхүүлнэ.

Саһанай уһан гээшэ бага малда айхабтар туһатай гэжэ үнинэй мэдээжэ. Тиимэһээ мүнөө фермэ, отара бүхэндэ саһа хайлуулжа, тэрээндэ дабһа нэмээд, малдаа уулгана.

Колхозой правлениин, парткомой гэшүүд отара, гүүртэнүүдые хубаарилжа абаад, тэндээ саг үргэлжэ байжа, малшадай ажал эмхидхэхэдэ туһална.

Саһа бордоһоной болоошье һаа, нэгэшье толгой мал гарзада ороногүй.

Б. ЦЫДЕНОВ,
«Восточные Саяны» колхозой түрүүлэгшэ.
Түнхэн.

БУРЯАД ҮНЭН
2-дохи нюур.
1964 оной апрелиин 25.

МАНАЙ ИНТЕРВЬЮ

Тарилгашадта—гол анхаралнай

Хабарай тарилгын үедэ механизаторнуудай эрилтэ хэрэглэмжые эрхимээр хангаха талаар юу хэхэ, хэжэ байһан тухайнь Мухар-Шэбэрэй потребсоюзай правлениин түрүүлэгшэ нүхэр Е. Р. Ламажаповта манай корреспондент хандаба. Тэрээнэй үгэһэн харюу доро толилогдоно.

…ЦК-гай декабриин болон …ин Пленумүүдэй шиидхэбэ…ые бодотоор бэелүүлхэ, хүдөө … хурдан түргэнөөр хүгжөөхэ … худалдаа наймаанай хүдэл…шэд хубитаяа оруулха уял…ди.

… малай үбэлжэлгэһөөшье … шанга кампани — хаба…илга эхилбэ гээшэ. Эндэ бү…низаторнуудые болон бусад …ишадые хүсэд һайнаар …, ажалайнь бүтээсэдэ ну…улгатайбди. Арбан автолав… машинанууд заһабарилаг…дэнэй хаагуур, ямар полевой … дээгүүр ябаха тухай колхоз …вхозой хүтэлбэрилэгшэдтэй … хэлсэжэ, тусхай маршрут …баталаабди. Баһа морёор шэ…ан ондоо нүүдэл наймаан эм…хэнь. Эдэмнай тарилга дээ… һүнигүй ябаха юм. Тэрэ …район дотороймнай 175 мага…недели бүхэндэ хоёр дахин … стануудта, агрегадуудта …байха. Энээн тухай аймагайн…дэй сесси дээрэ тон һаядаа тусхайта зүбшэн хэлсэхэмнай. Зүгөөр колхоз, совхоз бүхэн дурсагдаһан олон тоото магазин бүхэнние мори унаагаар гү, али машинаар хангаха болоно.

Центросоюзай гэшүүндэ кандидат нүхэр Дашинимаев, Хонхолын сельпоһоо нүхэд Бадмаева, Лаптева гэгшэд илангаяа ехэ үүсхэл гаргана. Автолавкын наймаалагшад нүхэд Иванов (Охин-Булагай совхозрабкоопой), коммунис ажалай ударник нүхэр Афанасьев (Бэшүүрэй худалдаа наймаанай баазын), Чилимов (Мухар-Шэбэрэй баазын), Соктоев (Түгнын совхозрабкоопой), Дугаржапов (Заганай совхозрабкоопой) болон бусад тарилгашадые хангаха графигаа бэелүүлхэ, түсэб даабаряашье заатагүй үлүүлэн дүүргэхэ тухайтаа нэгэн дуугаар мэдүүлнэд.

Тиихэдээ, наймаанай баазын хүдэлмэрилэгшэд — багсалагдаһан кондитерскэ эдеэ хоол элбэгээр үсардаг болыт,—гээд гуйна. Энэ гуйлтыень дүүргэхэл байхабди.

Хүдэлмэриин гадар хубсаһан, гутал, малгай, бээлэйһээ эхилээд, хүрзэ, амһарта, шэрээ, мөөриин голой тоһон, сонхын шэл гэхэ мэтэ сельпо бүхэнэй складуудта түгэс хүрэхөөр абаашагданхай.

Энэмнай — гол түлэб «ажахын» эд бараан. Гадна эдеэ хоолой, промышленна, культурна хэрэгсэлэй эд бараа тарилгашадтаа ходо абаашажа байхабди.

Баһа наймаалагшадай тусхай үдэр магазин бүхэндэ үнгэрэгдэхэнь. Энээниие эмхидхэхэ тухай хэмжээ ябуулганууд баталагдаа. Тэндэ хабарай тарилгын үедэ юу хэхэ тухай хөөрэлдөөнүүд болохо, нэгэдэхи кварталай дүнгүүд согсологдохо, кино тусхай харуулхаһаа эхилээд наймаалагшадай болбосон амаралта эмхидхэгдэхэ байна.

Апрелиин 26-да Мухар-Шэбэр, Бэшүүр тосхонуудта хабарай яармаг эмхидхэхэмнай. Эндэ мүн лэ элдэб янзын промышленна эд бараанууд наймаалагдаха, номууд худалдагдаха.

Хэһэн, мүн хэхэ юумэмнай гол түлэб иимэрхүү байнал даа.

Зүгөөр аймагаймнай кооператор бүхэн мүнөө жэлэй хабарай тарилгые богонихон болзор соо шанар һайнтайгаар үнгэргэхэ хэрэгтэ өөр өөрынгөө хубитые заатагүй оруулха байха гэжэ дахяад баталан хэлэхэ ёһотойб.

…АРЯАШАДЫЕ ХҮЛЕЭНЭ

Полевой стануудһаа мэдээсэл

…ханай «Сибиряк» …ой Тухэреэн гэжэ …да шэнэ полевой …наагдаба. Түрүү… тракторнууд, ме…аторнууд ерэжэ, … хабарые эхил…бээ зэһэнхэй. …хозой правлени, …йна организаци хабарай хүдэлмэриин үедэ механизаторнуудай байдалые али бүхы талаһаань һайнаар хангахын тула ехэ бэлэдхэл хэнэ.

Мүнөө энэ дурсагдаһан полевой стан хабарай тарилгые эмхитэйгээр үнгэргэлгэдэ зорюулагдаһан лозунг болон плакадуудаар гоё һайханаар шэмэглэгдээ, улаан булан, хамтын эдеэнэй газар түхеэрэгдээ.

Таряашадай эндэ бүтэдөөрөө суглархадань нүүдэл библиотекэ, кино ходо ерэжэ байха. Механизаторнуудай дунда хүдэлхэ агитаторнууд, пропагандистнууд томилогдонхой.

Полевой стануудаа түхеэрхэ хэрэгтэ һургуулиинхид ехэ туһаламжа хүргэнэ.

Б. ШИРЕТОРОВ.

Хяагтын пенсионернүүүэй үүсхэл

…нэдэ гараһан хүндэ «Үб…һан болоош, хэхэ юумэеэ …нээн руу шинии оролсо… хэрэггүй, амарха эрхэеэ … хойноо амара» гэжэ хэлээ …сохом лэ дурагүй байха …. Энэ байдалые харгалзан, …эй ЦК Совет правительст… пенсионернүүдые ажалда … болохо тухай шиидхэбэри … байна бшуу. Теэд мүнөө …эй ЦК-гай декабриин, фев… Пленумүүдэй түүхэтэ …лнуудые бэелүүлэн, хүдөө …ые хурдан түргэнөөр хүг… бүгэдэ арадай хэрэгтэ пен…рнүүдшье өөһэдынгөө ху… оруулха гэжэ оролдоно ха. … жэлдэ хамтын ажал дээ…жа, нилээд дүй дүршэлтэй … пенсионер үбгэдһөө ажа…маршье асуудал һурабалт… харюусахал байха. Манай … городой пенсионернүүд … эдэбхеэр баян юм. Һаяхан … пенсионернүүд, түрэл пар…аа ЦК-гай февралиин Пле… … түүхэтэ шиидхэбэринүүдые шудалжа, зүбшэжэ үзөөд, «Пограничный» совхозой хүдэлмэришэдтэ туһалха гэжэ шиидээбди.

Тарялан, сабшалангай газарые үрэжэл ехэтэй болгохын түлөө бүхы оролдолго хүсэеэ элсүүлнэбди. 10 тонно шубуунай аргал, 50 тонно үнэһэ суглуулжа, совхозой поли дээрэ тараагаабди. Полевой стануудые шэмэглэхэ 50 хэһэг уряа-лозунг бидэнэй хүсөөр бэшэгдээ, 300 гаран ном тракторна бригадануудта абаашагдахаар суглуулагдаа. Мүн кукуруза, зелёнко тарилгдаха полидо наг шэбхэ тараагдана.

Манай энэ үүсхэлые олон газар нютагай пенсионернүүд халуунаар угтажа абаа. Хяагтын Адаг, Ехэ-Нуга, Ново-Десятниково болон бэшэшье нютагуудай пенсионернүүд сабшалан, нуга үтэгжүүлхэ талаар ехэхэн ажал ябуулна. Мүнөө жэлдэ сабшалангай гектар бүриһөө 20 центнер үбһэ ургуулха—тэдэнэрэй зорилго.

Хяагтын Адагай пенсионернүүд 52 гектар сабшалан дээрэ үтэг шэбхэ тараагаад, хабарай уһа поли, сабшалан дээрэ тогтоохо талаар ехэхэн хүдэлмэри хэжэ байна. Мүн Ехэ-Нуга, Ново-Десятниково нютагуудай пенсионернүүд Сухэ мүрэнэй олтирогой 100 гаран гектар газарые жэжэ бургааһанһаа сэбэрлэжэ, тэндээ наг шэбхэ тараажа эхилэнхэй. Тэдэнэр энэ сабшалангһаа зунай сагта хоёр дахин үбһэ хуряажа абахаяа бэлдэнэ.

Хяагтын пенсионернүүдэй совет хабарай тарилгын ажалай шанар шэнжые шалган үзэхэ инспекторнүүдые томилоод байна. Пенсионернүүдэй бүхы хүдэлмэри, нютагай Соведэй ударидалга доро ябуулагдана, совхозой хүтэлбэрилэгшэд, бригадирнуудтай нягта холбоотойгоор хэгдэнэ.

Э. ВЕЛЬВЕР,
Хяагта городой пенсионернүүдэй соведэй партийна организациин секретарь.

Манай унаган тала

Буряад зон ород хани нүхэдөө даншье һаа юрын шэнги аад, үнэн дээрээ тон гүнзэгы удхатай «тала» гэжэ үгөөр нэрлэдэгынь хэзээ үнинһөө хойшо мэдээжэ.

Тала… Манай һанахада, хани ород нүхэрөө «тала» гэхэдээ, түрэл тала шэнги уужам сэдьхэлтэй, тангил һайхан зантай гэжэ ойлгоходоо нигэжэ нэрлээл ха даа.

Буряад уран зохёолшодтой хөөрэлдэхэдэ, «тала» гэжэ үгые нэн түрүүн Михаил Степановта хандуулдаг юм.

«Манай унаган тала»,—гэжэ тэрээн тухай мэдээжэ уран зохёолшо Чимит Цыдендамбаев хэлэдэг.

«Ёһотойл таламнай Михаил Николаевич юм», — гэжэ залуу поэдүүд Н. Дамдинов, Д. Улзытуев болон бусадай хэлэжэ байхые нэгэтэ бэшэ шагнагдаһан байна.

Мүнөө буряад литературымнай унаган тала Михаил Николаевич Степанов 50 наһа гүйсэбэ.

1952 ондо Эрхүү хотодо ажаһуухадаа. Чимит Цыдендамбаевай «Банзарай хүбүүн Доржо» гэһэн роман эгээн түрүүшынхеэ ород хэлэн дээрэ хэблэн гаргагдахадань ухаангүй баярлагдаа бэлэй. Теэд жэнхэни буряад хэлэн дээрэ уншаһан тула, хэр оршуулаа юм ааб, хэлэнэйнь уян нугалбарие ород хэлэн дээрэ дамжуулжа шадаа юм аа гү гэһэн һаналтайгаар тус романие дахяад уншажа үзэхэдөө, гайхагдаа бэлэй. Михаил Степанов гайхалтай шадамараар түрэл буряад хэлэнэймнай нугалбарие ород дээрэ дамжуулжа шадаһан байгаа бшуу. Тиихэдэнь энэ нүхэрнай буряадуудай дунда удаан лэ ажаһуугаа, тэдэнэй ёһотой унаган тала юм байна гэжэ һанаа һэм. Үнэхөөрөөшье тиимэ байһан байгаа.

Революциин уурхай гэжэ нэрлэгдэһэн Ленинград хотодо түрэһэн энэ нүхэрнай үшөө дайнай урда тээ, 1938 ондо манай Буряадай ниислэл хото Улаан-Үдэ нүүжэ ерэһэн намтартай. Тэрэ сагһаа хойшо Михаил Николаевич хуби заяагаа буряад литературатай холбоо юм.

— Буряад арад зоной дунда үнинэйл ажаһууһан, һайн һайхан сэдьхэлтэй, ажалша зон даа, — гэжэ Михаил Николаевич өөрөө хөөрэнэ. — Харин буряад уран зохёолшодтой бүришье үлүү хани нүхэд байхабди, яагаашье һаа, тэрэ минии гуурһанаймнай ханинар ха юм, — гэжэ тэрэ удхатайгаар нэмэнэ.

Зүб даа, гуурһанайнь ханинар буряад уран зохёолшод юм. «Михаил Степанов гэнэ гүт? Тэрэтнай үнөөхи Чимит Цыдендамбаевай романие оршуулдаг хүн бэшэ аал», — гэһэн үгэнүүдые олон газар нютагуудта дуулажа болохот. Тиимэншье тиимэ юм бээз, харин өөрөө Михаил Степанов үшөө 1941 ондо «Илалта туйлахабди» гэһэн ном соо «Хани нүхэсэл» гэжэ сценкэ толилуулаа бэлэй. Тэрээн соонь дайнай эгээн эхиндэ болоһон буряад, ород арадуудай түлөөлэгшэдэй хани нүхэсэлтэй холбоотой һонирхолтой ушар зураглагдааһэн. Энэ жааханшье һаа, юрэнхыдөө гүн гүнзэгы удхатай сценкэ соогоо автор совет арадууд булта таһаршагүй унаган таланар гэһэн удха оруулаа юм. Теэд энэньшье гайхалгүй, юуб гэхэдэ, Михаил Николаевич арадуудай, совет арадуудай хани барисаанай хэрэгые бүхы наһаараа, ажалаараа дэмжэжэ, тэрээндэ хүсэ шадалаа сүм зорюулжа ябаһан хүн шуу. Тэрэнэйнь гэршэ хадаа шадамар бэрхээр, уран нугалбаритайгаар, хурса бэлигтэйгээр оршуулагдаһан буряад уран зохёолшодой олон тоото рассказууд, повестьнууд, романууд болоно ха юм. Илангаяа Хоца Намсараевай «Тиимэ байгаа» гэһэн рассказуудайнь согсолборитон ород хэлэн дээрэ танилсаад байхада, энэнь хэлбэрншэгүй тодоор элирнэ. Мүн дунда үеын бэлигтэй уран зохёолшо Чимит Цыдендамбаевай суутай болоһон «Банзарай хүбүүн Доржо», «Түрэл нютагһаа холо» гэһэн томо хэмжээнэй романуудые хараад үзыт. Ямар ханалга болгоомжотойгоор, нарин оролдолготойгоор, инаг дуратайгаар бүлэг, абзац, үнгэрхэдөө мэдүүлэл бүхэниинь оршуулагданхайб! Игэжэ буряад зондо, буряад литературада үнэн зүрхэнһөө дуратайл хүн ажаллаха бшуу.

Михаил Николаевич Степанов өөрөө уран зохёолшо хүн юм гэжэ дээрэ хэлээ һэмди. Тэрэнь һүүлэй жэлнүүдтэ бүри элирээ. Бүри һаяхана, энэ жэлэй эхиндэ Буряадай номой хэблэлээр гараһан «Үүрэй сан хада һүни ходордог» гэһэн тон һонирхолтой, онсо нютаг хэлээр бэшэгдэһэн романиинь жэшээ болгон дурдая. Тус роман түрүүн «Байгал» журналда хэблэгдэжэ, олониитын зүгһөө һайшаалда хүртэһэн юм. Михаил Степановай өөрэйнь бэшэһэн томо зохёолнууд энээгээршье хизаарладаггүй. Үшөө 1955 ондо тэрэнэй бэшэһэн «Байгалай повесть» гэжэ ном Буряадай литература болон искусствын хоёрдохи декадын үедэ үндэрөөр сэгнэгдэһэн, мүн Москвагай «Советскэ писатель» гэжэ хэблэлээр гараһан байха юм. Харин Михаил Николаевичай бэшэһэн олон тоото рассказууд, очеркнууд газетэ, журнал, альманах, хамтын согсолборн болон бусад номууд соо яһала толилогдоо.

— Би мүнөө үедэ Буряадай баатарлиг эпос «Гэсэрые»» прозоор ород хэлэн дээрэ оршуулжа, хэблүүлхэ талаар яһала ехэ оролдолго гаргажа байнхайб. Энэ ажал хүдэлмэриием уншагшад, илангаяа буряад уншагшад наряар сэгнэжэ үзэхэ бээз гэжэ найданаб,—гээд Михаил Николаевич уулзахадамнай хэлэбэ. — Һаяын үдэрнүүдтэ энэ оршуулгаяа Буряадай номой хэблэлдэ тушаахаб.

Буряад уран зохёолшод коммунист Михаил Степановай 50 наһанай гайхамшагта үдэр хүндэтэ унаган талаяа үнэн зүрхэнһөө амаршалха зуураа, бэлиг шадабарияа үшөө хурсадхажа, өөрынгөө зохёон найруулха ажалда, тэрэ тоодо буряад уран зохёолшодой номуудые Совет оронойнгоо үргэн олон уншагшадта зууршалха хэрэгтэ бүри ехэ амжалта туйлахыень, удаан наһа, урматай зол жаргал эдлэхыень үнэн зүрхэнһөө хүсэжэ байна.

А. ЖАМБАЛДОРЖИЕВ.

РЕПОРТАЖ

Яармагта яарыт!

Ямар хубсаһан, гутал, малгайда хэрэгтэй һэмта? Эндэ бүхы зүйлэй бараан хуу бии. Бүд магналшье, үхибүүнэй дэгэл, плати, костюмууд. Эрэшүүл, эхэнэрнүүдэй хабар, намар үмдэхэ шэнэ моодын пальтонууд, химиин үйлэдбэриин бүтээһэн лавсантай бүдөөр оёгдоһон костюмууд..

Һаяхан Улаан-Үдэ хотын амаралтын сэсэрлиг парк соо промышленна эд бараанай яармаг нээгдэбэ. Үта гэгшын зал соогуур хүн зон олон, хубсаһа хунар худалдан абалган түлэг дундаа, хүнүүд ороно, гарана, ээлжээндэ зогсоно.

Яармагай комиссиин түрүүлэгшэ нүхэр Крылов иигэжэ хөөрэнэ.

— Энэ яармагнай урда жэлэйхидээ орходоо онсо илгаатай. Юуб гэбэл һүүлшын моодоор оёгдоһон, шанар һайнтай хубсаһан, гутал, мүн бэшэшье эдлэлнүүд эндэ ехээр асарагдаа. Хүн зоноймнай эрилтэ жэлһээ жэлдэ ургана ха юм. Тиимэһээ хүн зондоо үргэн дэлгэрээр эд бараа худалдаха зорилгоор энэ яармаг нээжэ, шухала, хомор эд бараа эндэ асархые оролдообди. Ноолһон, хилгааһан бүд, хубсаһан, трикотаж, хубсаһа угаадаг машина, телевизор, ситец ехээр худалдагдахань.

Худалдаа наймаанай 8 предприяти эндэ хабаадалсана.

Яармагай гэрэй уужам залнууд соогуур ябахадаа, түмэр замай ОРС-ын таһагта оронобди. Энэ предприятиин 1-дэхи магазинай наймаалагша Галина Романовна Путинцова худалдаа наймаанай таһагые даагша Анна Степановна Нарыгина хоёр элдэб олон хубсаһа витринэ дээрэ харуулна.

— Энээхэн мушэтэһэн үнгэтэй костюм харуулыт. Намда 50 размер хэрэгтэй,—гээд, нэгэ залуу хүбүүн хэлэнэ.

— Харагты, харагты. Үнэгүйхэн. 42 түхэригтэ. Оройдоошье уршыхагүй. Лавсантай бүдөөр оёгдоһон. Үмдөөд үзэгты — гэжэ Галина Романовна урихանаар хэлээд, хүбүүндэ костюм һарбайна.

— Ямар фабрикын оёһон бэ? Хаpалши. Рижскэ фабрикын— гээд, хэншьеб баярлана.

Горпромторгын 17-дохи магазинай наймаалагша Надежда Александровна Ольхова хүхюутэй:

— Саһа уһан болоод, хүн зон яармагта үсөөн ябахань гэжэ һанаабди. Энэ үдэр үхибүүдэй хори гаран арһан дэгэл худалдабабди. Костюм, плащ, платинуудшье худалдагдаа. Түрүүшын үдэр хүн зоной юу һураһан, асууһые һайн шагнажа бэшэжэ абаабди. Баазаһаа шухала эд бараа асаран сасуумнай хүн зон олооро сугларшоо.

Яармаг олон таһагуудтай. Хэн гутал, хэн ном, тетрадь, хэн бүд, хэн хубсаһа, хэн малгай абаха дуратай һэм, тэдэ эд бараануудынь булта эндэ бии.

Залуушуулнай һүүлшын моодоор оёгдоһон хубсаһанда дуратай ха юм даа. Манайда тиимэл пальто, костюмууд бии. Түрүүшын үдэр һайса худалдаабди,—гэжэ универмагайхид хөөрэнэ.

Хүн зоной захилаар оёгдоһон хубсаһанууд, мүн шухала жэжэ жужа хэрэгсэлнүүдэй киоскнууд һубарина. Үнэгүй сэнгээр худалдагдаха хубсаһанайшье магазин бии. Богонёор хэлэхэдэ, энэ яармагта асарагдаһан эд бараан манай промышленностиин һалбаржа, улам хүгжэжэ байһанай эли тодо гэршэ болоожо үгэнэ.

… Магазинууд соо хүн зон дүүрэн. Үлэшэ оройшог тээ бүри олон болошобо. Үхибүүгээ тэбэриһэн эхэнэрнүүд, үбгэд хүгшэд, залуушье хүнүүд һубарина.

— Би хүдөө нютагһаа ерээб. Яаралтайшье һаа, яармаг хаража ябанаб. Нютагтаа олдодоггүй хубсаһа олобоб. Хүдэлмэридэ үмдэхэдэ заяагүй һайн костюм, иимэ хубсаһан, ажалда үмдэхэ бээлэй, сабхи дүүрэн лэ— гээд, нэгэ наһажаал хүн хэлэнэ—Нүхэд зондоо яармагта яарыт гэжэ хэлэхэ байна.

Г. ДАШАБЫЛОВ.

Бишыхан Манечка яармагта эжытэеэ ерээ. Шэнэ плати гоёхон даа. Наймаалагша Галина Романовна Путинцовагай урин, налархай гээшэнь!

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ХИЛЫН ЦААНАҺАА

Италиин компартиин ЦК-гай, ЦКК-гай Пленум

РИМ, апрелиин 23. (ТАСС). «Уласхоорондын коммунис болон хүдэлмэришэнэй хүдэлөөнэй нэгэдэл тухай» Италиин коммунис партиин генеральна секретарь Пальмиро Тольятти ИКП-гэй ЦК-гай болон ЦКК-гай нэгэдэмэл пленум дээрэ элидхэл хээ.

Тольяттин элидхэл «Унита» газетын мүнөөдэрэй номерто хүсэдөөр толилогдоо. Совет орондо эсэргүүгээр хитад хүтэлбэрилэгшэдэй халдан оролгодо элидхэл соо эрид шанга харюу сохилто үгтэһэн, уласхоорондын коммунис болон хүдэлмэришэнэй хүдэлөөндэ тэдэнэй хэдэг һандаргахы ябуулга элишэлэгдэһэн байна.

Советскэ Союзда эсэргүүгээр, тэрэнэй гадаадын болон дотоодын политикада эсэргүүгээр, тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэдтэ эсэргүүгээр хитад хүтэлбэрилэгшэдэй хэжэ байһан кампаниие Тольятти буруушаагаа.

Атомна дай һужэрөөхэ аюултай һанаашалга гаргаха хүрэтэрөө, уласхоорондын асуудалнуудаар хитад хүтэлбэрилэгшэдэй баримталдаг хорото хараа бодолые ИКП буруушаана гээд Тольятти хэлээ. Өөһэдынгөө үзэл бодол дэлгэрүүлхын тулада хитад хүтэлбэрилэгшэдэй шэлэн олоһон онол аргануд хадаа уласхоорондын коммунис, хүдэлмэришэнэй хүдэлөөе һуларуулха, можо болгон хубаарилха эрмэлзэлгэ гаргагшадай онол аргануд болоно гээд Тольятти мэдүүлһэн байна.

Энхэ тайбанаар зэргэ оршон байлгые хангахын түлөө, бүхы арадуудай бэеэ даанхай байдалай, эрхэ сүлөөгэй түлөө, бүхы уласхоорондын коммунис болон хүдэлмэришэнэй хүдэлөөнэй һанал нэгэдэлгын, нягта жагсаалай түлөө, бүхы дэлхэй дээрэ социализм болон коммунизмын илан мандахын түлөө тэмсэлэй тугые тойрууллан Италиин хүдэлмэришэн ангиин болон арадай олонхидые нэгэдүүлхээр Италиин коммунис партиин шиидэнги байһые элидхэлшэ онсолон тэмдэглээ.

…онезидэ ленинскэ …нүүдые үргэнөөр тэмдэглэбэ

…АРТА, апрелиин 23. (ТАСС). …иин олониитэ ленинскэ үдэр… үргэнөөр тэмдэглэнэ. В. И. … түрэһөөр 94 жэлэй ойдо …даһан выставкэ Индонезиин …итедэй байшан соо апрелиин …эгдээ. Джакартын хүн зон …ые ехээр һонирхон харана. … Ленинэй түрэһөөр 94 жэлэй …рюулагдаһан баярай суглаан …ын түмэр замшадай проф… байшан соо апрелиин 21-дэ … байна. «Индонезия—СССР» …гэм энэ суглаае эмхидхэһэн … Индонезиин компартиин … түрүүлэгшэ Д. Н. Айдит, … Индонезидэ байдаг элшэн … А. Михайлов суглаан дээрэ …. Индонезиин Национальна … түрүүлэгшэ министр Суди…циональна партиин түрүү…али Састроамиджойо суглаан…шалгын бэшэгүүдые эльгээ…йна.

…жирай Арадай Демократическа Республика дотор эдеэ хоолой …арад зоной үргэн хэрэглэлэй эд бараа худалдаха гүрэнэй 300 га…газинууд нээгдэбэ. Алжирай правительствын энэ шэнэ алхам ха… хоолой болон эд товараар хонжоо наймаа хэжэ, арад зониие мэ…улжэгшэ хара дэлгүүртэ эсэс табиба. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Алжирай …шанууудай нэгэндэ байгуулагдаһан гүрэнэй магазин харуулагдаа.

ЧТК-гай ТАСС-ай фото.

СССР Англи хоёрой худалдаа наймаанай хэлсээн

ЛОНДОН, апрелиин 23. (ТАСС). СССР Англи хоёрой хоорондо табан жэлэй болзороор баталагдаһан худалдаа наймаанай хэлсээнэй хүсэндөө байха болзорые Һунааха тухай протоколдо мүнөөдэр Лондондо гар табигдаа. Советскэ талаһаа СССР-эй Гадаадын худалдаа наймаанай министр Н. С. Патоличев, Англиин талаһаа—Великобританиин Гадаадын хэрэгүүдэй министр Р. Батлер, Худалдаа наймаанай министр Э. Хит гэгшэд гар табяа.

Танганьика Занзибар хоёрой союз

ДАР-ЭС-САЛАМ, апрелиин 23. (ТАСС). «Хоёр гүрэнэй бүрин эрхэтэ союз» байгуулха тухай хэлсээндэ Танганьикын президент Джулиус Ньерере, Занзибарай Арадай Республикын президент Абейд Каруме гар табиһан байна. Энэ хэлсээе хоёр ороной парламентнууд эсэслэн баталха ёһотой гэжэ үсэгэлдэр эндэ хэгдэһэн правительственна тусхай мэдүүлгэ соо заагдана.

Георгий Трайков Болгариин Арадай Суглаанай Президиумэй Түрүүлэгшэ болобо

СОФИ, апрелиин 23. (ТАСС). Болгариин Арадай Республикын Арадай Суглаанай зургаадахи сесси мүнөөдэр үдын хойно боложо, Болгариин Арадай Республикын Арадай Суглаанай Президиумэй Түрүүлэгшээр—Болгариин Арадай Республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо, Болгариин газар таряалангай арадай союзай секретарь нүхэр Георгий Трайковые нэгэн дуугаар һунгаа.

Советскэ Союзай захилаар

ХЕЛЬСИНКИ, апрелиин 23. (ТАСС). «Судоимпорт» гэжэ советскэ гадаадын худалдаа наймаанай организациин түлөөлэгшэдтэ 4.200 тонно уһа түридэг «Абрен» гэжэ танкер «Раума-Репола» гэжэ верфидэ (Раума город) дамжуулан үгтөө. Энэ хадаа «Судоимпортын» захиһан 25 иимэ түхэлэй суднануудай 17-дохи танкерынь болоно.

ЛАОСТОХИ БАЙДАЛ

ЛОНДОН, апрелиин 23. (ТАСС). Бэрхэтэй байдалые зайсуулхые оролдон өөрынгөө министрнүүдэй зүблөөе Лаосой премьер-министр Суванна Фума мүнөөдэр зарлаа гээд Рейтер агентство мэдээсэнэ. Дэмжэлгыень хүлеэхын тулада генералнуудтай, элдэб сэрэгэй округуудай түлөөлэгшэдтэй обороны министерствэдэ «революционно комитедэй» хүтэлбэрилэгшэд Ку Прасит Абхай, Сихо Лапфутакул гэгшэдэй уулзаһанай һүүлээр премьер-министр иимэ алхам хэһэн байгаа.

ЛОНДОН, апрелиин 23. (ТАСС). Баруунай үзэл баримталдаг сэрэгэй бүлэгэй воскресенидэ эмхидхэһэн урбалта конституцида тааралданагүй гээд Лаосой хаан Саванг Ваттхана мэдүүлээ. Коалиционно правительствые дэмжэжэ байһан тухайгаа хаан дахяад элирхэйлэн мэдүүлээ гээд Рейтер агентствын корреспондент мэдээсэнэ.

Бразилидахи байдал

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. ТАСС-ай корреспондент М. Алябьев иигэжэ дамжуулна:

Бразилидахи байдал хэсүү бэрхэтэй байһан зангаараа. Шэнэ правительствые байгуулха хүдэлмэри гол түлэб дүүрэһэн байна. Васко Лейтао да Кунья гэгшые гадаадын хэрэгэй министрээр президент баталаа гээд «Трибуна да Импренса» газетэ мэдээсээ. Сэрэгэй министрээр Коста-и-Силва хуушаараа үлөө, далайн-сэрэгэй министрээр адмирал Эрнесто Мелло Батиста, агаарай-сэрэгэй хүсэнүүдэй министрээр генерал-майор Нелсон Лаванере Вандерлей томилогдоо.

Конституциие наринаар сахихаб, хуули гурим дэмжэхэб гэжэ шэнэ президентын үгэһэн найдуулгада хэблэл ехэ анхарал хандуулна. Гэбэшье орон дотор болојо байһан ушарнууд президентын хэлэһэн үгэнүүдтэй таараданагүй гээд олон газетэнүүд бэшэнэ. «Президентын үгэнүүд баримтануудтай үшөөл таараданагүй. Хуули ёһон урда мэтэ сахигданагүй» гээд «Коррейо да Манья» газетэ бэшэнэ. Президент засагаа сэрэгэй командованитай хамта бэелүүлнэ гээд газетэ тэмдэглэһэн байна.

Шалтагааниинь соносхонгүйгөөр национальна конгрессэй депутадуудай мандадуудые, гүрэнэй болон нииитын ажал ябуулагшадай политическэ эрхые хаһана, арестнууд хэгдэжэл байһаар. Ямаршье гэмнэлгэ соносхонгүйгөөр хэдэн мянган хүниие түрмэдэ хаанхай. Соёл культурын ажал ябуулагшадые хашана, мүрдэнэ. Ниислэлэй университет хаагдаһаар хэдэн недели үнгэрөө.

Урбалтые зоригжуулагшад штадуудай губернаторнууд Карлос Ласерда, Адемар де Баррос, Магальянес Пинто гэгшэд гадаадын оронуудаар аяншалха гэжэ байна.

Нютаг бүриин һонин

ХҮДӨӨ АЖАХЫН ШЭНЭ МАШИНАНУУД

Найман корпустой «ПН-8-35» гэдэг плугуудые Октябрьска революциин нэрэмжэтэ Одессэй завод олоор бүтээжэ эхилээ. Эдэ плугууд һаадгүй хүдэлдэг, бүтээсэ ехэтэй юм. Мүн һалхинда үлеэгдэн гандаһан хүрьһые хабтагар үргэнөөр зүһэдэг культиваторнууд, виноградай саад соо элдэб янзын хүдэлмэри хэхэ машинанууд эндэ бүтээгдээ.

МУШАРАФ ЯСИНОВА—МЯНГАДАХИ ЭХЭНЭР

Мушараф Ясинова—«Эхэ-геройн» үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн, Таджикистанай мянгадахи эхэнэр Душанбе хотодо ажаһуудаг. Нүхэрынь—Мамад Ясинов мүнөө пенсионер. Тэдэнэй эгээн аха хүбүүн Амин—барилгашан-инженер, хоёрдохи хүбүүн Мусо—Московско мяха-һүнэй промышленностиин технологическа институдай табадахи курсда һурадаг, гурбадахинь—Ахмат Совет Армида алба хэдэг. 17 наһатай Шамсиддиниинь мебельнэ фабрикада хүдэлнэ. Бага үхибүүдынь—Хабиба, Абид, Муррахам—һургуулида һурана, харин Хайриниссо, Хаджари болон Азис үшөөл нялханууд. Таджикистанай олон үхибүүдтэй эхэнүүдтэ һүүлэй хоёр жэлэй турша соо 24 миллион 455 мянган түхэригэй тэдхэмжэ үгтэһэн байна.

(АПН).

АЖАЛШАД ОЛООРОО АМАРНА

1964 ондо Белоруссиин амаралтын гэр санаторинуудта 70 мянган хүн амарха юм. Мүн республикын 66 мянган ажалшад Крым, Кавказай үзэсхэлэн һайхан газарнуудта сүлөө сагаа үнгэргэхэ байха. Ажалшадай амарха байра олоор баригдана. «Нарочь» гэдэг амаралтын газар иимэ нэрэтэй гоё һайхан нуурай эрьедэ түхеэрэгдэжэ байна. Май һарaһаа түрүүшын амарагшад ерэжэ эхилхэнь. Энээн тухай «Совет Белорусси» газетэ мэдээсэнэ.

(АПН).

ШЭНЭ ГАЗАРАЙХИД ТУХАЙ ТҮРҮҮШЫН ОПЕРО

Шэнэ газар элдүүрилэн ашаглаһан баатарнуудай ажабайдал харуулһан «Уг залгагшад» гэжэ пьесэ Россин Федерациин, Казахстанай театрнуудта табан жэл үлүүтэй сагай хугасаа соо харуулагдажа байна. Пьесын автор Николай Анов олон жэлэй туршада Казахстанда ажаһууһан, Казахстанай таряашадай ажалые һайса мэдэхэ хүн юм.

Тус пьесэ Алма-Атагай ород драмын театрта түрүүшынхеэ табигдаһан. Москвагайхид энэ зүжэгые театрай гастролиинь үедэ хараа һэн.

Шэнэ газарай элдүүрилэгдэн ашаглагдажа эхилһээр 10 жэлэй ойдо зорюулан, Казахай ССР-эй арадай артист Евгений Брусиловский оперын хүгжэм найруулаа. Тэрэнь Ленинэй орденто Абайн нэрэмжэтэ оперо, балетэй академическа театрай сцена дээрэ түрүүшынхеэ харуулагдаба.

БУРЯАД ҮНЭН
3-дахи нюур.
1964 оной апрелиин 25.

МОНГОЛ АРАДАЙ ҮЛЬГЭР, ТААБАРИ, ОНЬҺОН ҮГЭНҮҮД

Танай газетые 5-дахи жэлээ захижа уншанаб. Илангаяа оронойтнай ажахы, эрдэм наука болон культурада боложо байгаа дэбжэлтэ хүгжэлтэ тухай уншажа танилсахада ехэ һонирхолтой. Тиихэдэ мүнөө жэлдэ газетэдэтнай толилогдожо эхилһэн «Шэхэнэй шэмэг, нюдэнэй хужар» гэжэ хуудаһые бүришье үлүүгээр һонирхоноб, һайшаанаб. Тиимэһээ энэ нюурта зорюулжа: «Ухана баатар» гэжэ үльгэр, таабари, оньһон үгэнүүдые эльгээбэб.

МНР. Дундговь аймагай Мандалговь хотын педкабинедэй методист Норжомоогой СОДНОМЖАМЦ.

«УХАНА БААТАР»

Махигархан хоёр эбэртэй ухана эшэгэн эрэ бар зан гаргажа, дайралдаһан лэ юумэ бүхэниие мүргэжэ ябадаг байба ха. Нэгэтэ үншэн хүхэ эшэгэнэй уһа уухаяа ябажа ябатар тэрэ «Ухана баатар» дайралдаад:

— Алдарта мүргөөшэ ухана баатар намайе таниха гүш, али үгы гү? һохор болоогүй юм һаа, харгы хаагаад, яагаа һөөл падагар амитамши,— гэжэ бадашаад, сухарижа сухарижа мүргэн гэхэдэнь, үншэн хүхэ эшэгэн хажуу тээшээ халба һүрэн зайлаба. «Ухана баатарнай» хадын абдар шулуу мүргэжэрхёод, мэдээ алдан унашоо. Үншэн хүхэ эшэгэн тэрэниие хайрлахадаа, үргэжэ дүүрэжэ ябаад, хорёодонь абаашаба ха.

«Ухана баатарай» мэдээ ороод харахада, үншэн хүхэ эшэгэн сэл ногоон үбһэ, тунгалаг хүхэ уһа асаржархинхай, зогсожо байба.

«Ухана баатар» үбһэ, уһа асарһан үншэн хүхэ эшэгэ харан гэхэдээ, эшэхын ехээр эшэжэ, аргаа барагдахадаа, худалаар ёолон, буруу хараад хэбтэшоо һэн гэлсэгшэ.

ТААБАРИ

1. Ой хүбшэдэ түрэһэн аад, уһанда ажаһуудаг.
2. Амагүй мүртөө шүдэтэй.
3. Нуурта унаһан эшэгэн зоболон эдлэхэгүй,
   Нуурынь зоблонгоо эдлэхэ.
4. Үдэр сэмгэтэй
   Һүни сэмгэгүй.
5. Үглөөгүүр 4 хүлтэй,
   Үдэр 2 хүлтэй,
   Үдэшэ 3 хүлтэй.

ОНЬҺОН ҮГЭ

1. Шударга шүүмжэлэлдэ дутаг-
   дал арилха,
   Шуурга һалхинда тэнгэри
   сэлмэхэ.
2. Яаража тэбдээ һаа, мартахаш,
   Ямбалжа хэбтээ һаа, үбдэхэш.
3. Шадахагүй хүнэй шалшахань
   муухай,
   мэдэхэгүй хүнэй мэдээшэрхэ-
   хэнь муухай.
4. Эдэй ашаг эхиндээ
   Эрдэмэй ашаг эсэстээ.

Ю Р Ө Ө Л

1. Замбида ниидэхэ хүбүүтэй,
ЦК-да һууха басагатай
боложо жаргаарай!
2. Мянган сагаан хони
Гүргылжэ ябаарай,
Хүбэн сагаан ноохо
Сомоолжо абаарай!
3. Эрхын шэрүүниие эршэлжэ
Эрхим баатар болоорой,
Ажалай хүсэ зангилжа,
Алдарта ударник болоорой!
4. Сагаан эдеэнтнай
Һабаараал дэлбэрэг.
Гүрэнэйтнай түсэб
Болзороороо уридлаг!

«Электромашина» заводой хэбшэн Галдан ЛЕНХОБОЕВ зохёобо.

Шангашуулда—шан

ЗАХААМИН. Эндэхи «Родина» колхозой һаалишад ажалаа һайнаар эмхидхэжэ, һү худалдалгаар нэгэдэхи кварталай түсэб 106 процент дүүргээ.

Колхозой правлени, партийна организаци малшадай ажалай дүн гаргажа, мүрысөөндэ түрүү ябаһан һаалиин фермэнүүдэй малшадта мүнгэн шан барюулба.

В. ДОРЖИЕВ.

* * *

Соёл культурын хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай обком Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэхи хэблэлэй управлени хоёр байгша оной нэгэдэхи кварталда полиграфическа промышленностиин хүдэлмэришэдэй дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөнэй дүн гаргаба.

Хориин типографиин коллектив үнгэрһэн гурба һарын туршада эрхим һайнаар ажаллажа, түрүү һуури эзэлбэ. Эрхимлэһэн тус коллективэйхид дамжуулгын Улаан туг нэгэдэхи мүнгэн шантайгаар абаха болонхой. Хоёрдохи мүнгэн шанда Кабанскын типографи хүртөө

А. ВЛАДИМИРОВ.

ЭНЭ ХУУДАҺАНДА УНШАГТЫ[...]

Дүүжэн замаар дүнгинүүлхэбди

***

Ханинараймнай дэмжэлгэ

***

„Сэнгэ баабай“, „Саһа шуурган“

АГААРАЙ МЕТРО

Совет түрүүшын нэгэ рельстэй харгынуудые түсэблэжэ эхилээ

Ойрын жэлнүүдтэ нэгэ рельстэй харгы замай барилга СССР-тэ дэлгэрхэ юм. Магнитогорскдо, Миасста, Череповецтэ, Камчаткада иимэ харгы бариха түрүүшын хараа бодомжонууд хэгдээ. Ехэ Сочиие байгуулгатай дашарамдуулан, Хара далайн эрье шадараар 145 километрэй нэгэ рельстэй лини бариха хараа бодомжо бии. Зарим участогуудта далай дээгүүршье гаража болохо.

Москвада нэгэ рельстэй табан лини байгуулха гэһэн түсэб бии юм. Тэдэ лининүүд Рижскэ вокзалые Клязьмиин сөөрэмтэй, Ленинградай проспектдэхи Түбэй аэровокзалые Внуково болон Шереметьево аэровокзалнуудтай, Каширска шоссее Домодедовэтэй холбохо. Тэрээнһээ гадна, Москвагай окружной түмэр замай маршрудаар нэгэ рельстэй магистраль табиха гэһэн дурадхал зүбшэн хэлсэгдэнэ.

СССР-эй Госпланай дэргэдэхи комплексно транспортна асуудалнуудые шэнжэлхэ институдай хүдэлмэрилэгшэдэй, бусад мэргэжэлтэдэй бодомжонуудаар, нэгэ рельстэй харгы бусад транспортһаа үнэгүй болохо юм. Тэдээндэ ехэ шорой адхажа, дошо хэһэнэй, рельс зам табиһанай, тоннельнүүдые малтаһанай хэрэггүй. Нэгэ рельстэй замуудые үндэр тулганууд дээрэ городой үйлсэнүүдээр, уһа голнууд дээгүүр, хадын ганга хабшалаар табижа болохо. Теоретическэ бодомжын ёһоор, поезднууд иимэ лини дамжан, часай 800 хүрэтэр километр ябажа шадаха. Дээгүүр татамал харгын экспрессэй вагонуудта мөөр хэрэггүй. Эстакадын балкануud дээгүүр агаарай подушка дамжан ябажа болохо. Хада уулатай, ой тайгатай газарта, шэрүүн байгаалитай тундрада, гунзэгы хүр саһатай нютагуудта иимэ зам түмэр замые, нютагай авиалининүүдые амжалтатайгаар һэлгэжэ болохо. Тиимэһээ дүүжэн, дээгүүр татамал нэгэ рельстэй харгы ойрын сагта үргэнөөр хэрэглэгдэжэ болохо байна гэжэ совет эрдэмтэд—транспортнигууд тоолоно. Холын хараа бодомжо нимэл даа. Теэд эгээн һаяын сагта СССР-тэ нэгэ рельстэй харгынуудай бии болохын тула мүнөө юун хэгдэнэ гээшэб?

—Энэ талаар түрүүшын алхамууд хэгдээ,—гэжэ «Метрогипротранс» гэдэг проектно-бэдэрэлгын институдай главна инженер Анатолий Луговцев хэлэнэ.— Эдэ эскизүүдые харагты даа. Манай орон дотор нэгэ рельстэй түрүүшын пассажирска дүүжэн харгы иимэрхүү байха гэжэ багсаанабди.

—Нэгэ рельстэй дүүжэн харгын проектые манай институт зохёогоо,—гээд, главна инженер хөөрэөгөө үргэлжэлүүлбэ.—Тэрэ метро Автозаводская гэжэ станциин районһоо Коломенско хүрэтэр, тиитээд са[...] Домодедово аэр[...] хүрэтэр татагдаха [...] май проект зохёолгын ү[...] һуури болохо ёһотой.

Эндэ хоёр замтай харгы [...] хээр хараалагдана. Энэ ха[...] гаар час бүхэндэ 40-һөө [...] бэшэ поезднууд часай 150 [...] метр түргэнөөр ябаха [...] Экспрессүүдэй иимэ граф[...] ябахын тула станцинуу[...] бэеһээ 4—5 километрэй [...] байха ёһотой. Поезднууд [...] вагонуудһаа бүридүүлэгдэхэ, [...] бүхэндэнь 100, 120 хүн [...] байна.

Энээнэй һүүлээр Кля[...] сөөрэм хүрэхэ линиин [...] зохёогдохо. Москва шадарай [...] үзэсхэлэн һайхан газарта [...] шын пансионадууд бари[...] Москвагай ажалшадай оло[...] амардаг мэдээжэ газар боло[...]

Москвадахи пассажирска [...] рельстэй түрүүшын замай [...] рилгые ойрын сагта бэелүү[...] эхилхээр хараалагдана.

А. СКОРОБОГАТОВ,
(АПН).

Республикынгаа түүхэ мэдэнэ гүт?

„Буряадай түрүүшын повесть хэзээ хэблэгдэн гараа һэм, авторынь хэн бэ?“ гэһэн асуудалда харюу:

Манай арад аяар урда сагһаа хойшо бэшэгтэй, түүхэтэй, уран зохёолой зарим нэгэ һалбаралнуудые хүгжөөжэ байһаниинь мэдээжэ. Гэбэшье мүнөө үеын хэлбэртэй гэхэ гү, али Европын арадуудай уран зохёолой хэмжүүртэ таарахаар үргэлжэ хэлэгдэһэн прозаическа зохёолнуудаар тон хомор байһан. Газар бүхэндэ шахуу дайралдадаг угай бэшэг, домог түүхэ болон замай тэмдэглэлнүүдые абажа харахада, мүнөө сагайхяар ехэнхидээ түүхын аймагта орохоор шэнги. Хуушан монгол дээрэ ганса нэгэ уран зохёолой аймагта арсалтагүйгөөр хабаадахаар прозаическа зохёолнууд дайралдадаг. Теэд тэдэ үндэһэн бэшэ, оршуулмал.

Арба юһэдэхи зуун жэлэй һүүл багһаа, илангаяа хоридохи зуун жэлэй эхин сагһаа, бага түхэлэй прозаическа зохёолнууд (очерк, рассказ) түрэлхи хэлэн дээрэ гаража захална. Буряад литературын прозын хэсэг үргэлжэ дээрээ Октябриин хубисхалай һүүлдэ дэгжэжэ, хүл дээрээ гараһан байна гэжэ хэлэбэл ехэ алдуу болохогүй. Хорёод онуудаар очерк, рассказуудтал адли гү, адлирхуу зүйлнүүд һүрэгөөрөө газетэдэ гарадаг байһан байгша, тэдэниинешье мүнөө тоолоод, удхалаад яалай. Үндэһэн повестиин түүхэһээ нэгэ хэды баримтануудые харуулая.

Буряад повесть хэзээ бии болоо юм гэһэн асуудалда ганса үгөөр харюусахань бэрхэтэй. Ушарынь юуб гэхэдэ, энэ жанр манай литературада «тэнгэриһээ табь» гэжэ буугаа бэшэ, өөрын хүгжэһэн, тэнжэһэн удха узууртай байха. Түрүүшын хоёр томо шог зохёолнууд хэмжүүрээрээшье, түхэл маягаараашье юрэ, алишье талаһаань үзэхэдэ мүнөөнэй повестьнүүдай гол эрилтэнүүдые хангахаар зохёолнууд 1927 ондо хэблэлһээ гараһан юм. Энэ жэлдэ «Уран үгын шэмэг» гэжэ буряадай түрүүшын литературна альманах хэблэгдэһэн. Тэрэ ном соо олон янзын зохёолнууд ороһон, тэдэнэй дунда Б. Б. Барадинай «Сэнгэ баабай», Ж. Батоцыреновэй «Саһа шуурган» гэжэ повестьнууд. Тиихэдэ Б. Б. Барадинай «Сэнгэ баабай» гэжэ зохёол, нютагай зоной хэлсэдэгээр, һураггүй урда, 1920 ондо бэшэгдэһэн янзатай байдаг.

Дүшөөд шахуу жэлнүүдэй үнгэрһэн хойно гэдэргээ эрьелдэжэ харахада, имагта хоёр повестьнууд байгуулалтынгаа талаар олон дутагдалтайнууд, уран хэлбэриингээ талаар һулашагууд шэнгеэр харагдадаг. Гэбэшье тэрэ үедөө, үндэһэн литературын гүлмэрхэн байһан сагта нилээд ехэ удхатай, урагшаа дабшахын үшөө нэгэ шата боложо үгэһэниинь дамжаггүй. Хэршье «түрүүшын юумэ түүхэй» гэлсэдэг һаа, «Сэнгэ баабайн» зарим газарнуудые сэдьхэлээ хүдэлгэнгүй уншахын аргагүй. Шадамараар, уран һайханаар бэшэжэрхиһэн байдаг. Эдэ хоёр повестиин гол дутагдалынь юун бэ гэхэдэ, гол геройнуудайнгаа зан абариень үйлэ хэрэг дээгүүр тобойсо гаргажа шадаагүй гэхээр.

Эдэ хоёр түрүүшын повестьнүүдай уг залган, тэдэнэй гол дутагдалнуудые жэгдэлэн, хэдэн повестьнууд гушаад онло гараһан юм. 1932 ондо Бурядай бэлигтэ уран зохёолшо Ц. Доной «Хиртэһэн һара» гэжэ ёһотой повесть хэблэлһээ гараа һэн. Энэ зохёолой олондо мэдээжэ болоһон хойно сэгнэлтэ үгэжэ, дабхарлаһанай хэрэггүй. Зүгөөр «Хиртэһэн һарын» гараһанай удаа буряад повесть гэжэ бии гү, али үгы гү гэһэн асуудал үндэһэгүй болоо һэн. Буряад повестиин хүсэндөө орохо талаар 1935-дахи он тон ехэ удха шанартай. Энэ жэлдэ үшөө хоёр повесть: Солбоной Туяагай «Сэрэн», Х. Н. Намсараевай «Сэрэмпил» (1-дэхи хэсэг) хэблэгдээ. Гадна Ц. Доной «Брынзын санха» гэжэ роман толилогдоо. Энэ сагһаа хойшо буряад повесть холые зориһон ута харгыда сэхэлдижэ ороо һэн.

Дээрэ хэлэгдэһэниие согсолбол, буряад повесть гушаад оной түрүүшын хахад соо хойшолонгүйгөөр бии болоо гэхэ үшартайбди.

Г. ТУДЕНОВ,
хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

Гунһатай зүбшэл

Мяханай шанар мэдэхын тулада хургаараа дээрэнь хадхаад үзэгты. Хэрбээ дараһан газартатнай хонхойгоод, һөөргөө түргэн жэгдэ болошоо һаань, мяхан һайн шанартай гэжэ мэдэхэ. Һайн мяха отолходо шүүһэ гарангүй, хуурай шэнги байдаг. Мяханай үнэр мэдэхэ гээ һаа, хутага гү, али һэрээ (вилкэ) галда халаагаад, хадхажа үзэхэ. Хэрбээ гутахаяа һанаһан мяхан байтаа һаань, хутага гү, али һэрээтнай таагүй үнэртэй болоод байха.

* * *

Хэрбээ мяханай үнэр ороһон байгаа һаань, шанахаяа хэһэн амһарта соогоо модоной нэгэ-хоёр хэһэг сог хөө хэгты. Тэрэ хөө ужэнхэйн үнэр һалтаадаг. Үгы һаа, мяхаяа хэршээд, хүйтэн уһаар һайса угаагты. Удаань мяхаяа амһарта соо хөөтэйгөөр хээд, уһа юулэхэ. Уһантнай мяхаяа хушахадаад лэ байха. Тэрэнээ 2—3 час тухай байлгаһанайнгаа һүүлээр согынь абаад, тэрэ уһандань мяхаяа шанаха.

Асуудал, харюугай булан

Хүйхэр эрын хөөрөөн

Балшар бага наһандаа
Баабхай сохижо ябахадаа,
Олон түмэн баабхай
Оложорхидог һаа даа,
Хармаан дүүрэн баабхай
Хамажархидаг һаа даа,
Одоол гоё байха һэн
Ондоо юуншье хэрэггүй —
Гэжэ һанаад гэлыдэг
Гэмгүйл хүйхэр болоо һэм.
Эдир дорюун наһандаа,
Эршэтэйхэн ябахадаа,
Өөдэрхүү зарим басагадта
Өөгшөөлгөөл һаа даа,
Хаа сэбэр үхинтэйнь
Ханилшоол һаа даа,
Одоол жаргаха гээшэ һэм,
Ондоо юуншье хэрэггүй —
Гэжэ һанаад гэлыдэг
Гэмгүйл хүйхэр болоо һэм.
Болбосон залуу наһандаа,
Бодол орожо ябахадаа,
Эреэн модон креслэ
Эзэлжэрхёол һаа даа,
Энэ тэрын хармаании
Эмиржэрхёол һаа даа,
Одоол һүрхэй гээшэ һэн—
Ондоо юуншье хэрэггүй, —
Гэжэ һанаад миһэрдэг
Гэмгүйл хүйхэр ябаа һэм.
Һанаашадаа хүрөө һэм,
Һарбайһанаа абаа һэм.
Эдеэ хоолой наймаанай
Эгээл зохид газарта
Эмээл табин һандайлаад,
— Эһһээ!— гэжэ һүүхадаа,
Арзын амһар унхидажа,
Архиин амта танихадажа,
Хүл дээрээ үндыһөөр
Хүн нэрээ нэрлүүлбэб.
Бардам бардам нүхэдтэй
Бардам бүдүүн ноёнтой

Шог, ёгто

Холуур дүтүүр холбоотой,
Командировко — харгытай
Иимэл нэгэ хүн болоод,
Иишээш тиишээш табилуу[...]
Колхоз, совхоз, госхозой,
Комхоз, лесхоз, учхозой
Өөрын зоноор уулзажа,
Өөхэ тоһо һэлгүүлжэ,
Энэ тэры эблүүлжэ,
Эд бараа эелүүлжэ,
Хэрэг болгон ябахадаа,
Хэһэн «хэрэгүүд» ехэ даа,
Хуулиин араар далдалжа,
Хуурмаг саарһа зохёожо,
Хуушан сагай ноёдтол,
Хуушуур бууза маамаржа,
Улаан архиин эрхимээр
Ундаа гаряан таниигаад,
Улаан-Үдын гудамжаар
Урдаа гэдэһэ түлхихэдээ[...]
Одоол битнай жаргалтайб,
Ондоо юуншье хэрэггүй
Гэжэ һанан ябатарни,
Гэнтэ тодхор болоходоо,
Гэнэн тэнэг Сагаадай
Гэм зэмым элирүүлээд,
Суудэй урда зогсожо,
Шүүд-шүүдхэн торолдоод,
Эндэ тэндэ хабшуулан,
Энэл мүнөө ябанаб даа.
Мүнөөл гэжэ хэлэхэдэ,
Мүр ганса болонхой.
Нарамнишье орожо байн,
Наһамнишье ошожо байн.
Танилсаһан урмандаа,
Таби үнгэ үгыш даа,
Тархи халаг, халаг даа,
Тархяа мүнөө заһаал һаа,
Одоол зохид болохо һэн,
Ондоо юуншье хэрэггүй,
Ондоо юуншье хэрэггүй...

Д. УЛЗЫТУ[...]

Буряадай АССР-эй арадай уран зурааша Т. А. Рудь гэгшын «Буряад нютагай һарлагууд» гэһэн зураг һаа репродукци. **Ф. СОРОКИНОЙ** фото.

Хооһоор долоон жэл соо

Амитан юумэ эдингүйгөөр хэр удаан байжа шадаха гээшэб? Эрдэмтэд энэ асуудал шэнжэлэн туршаха зуураа, амитан юумэ эдингүйгөөр удаан саг соо байжа шадаха байна гэжэ үсөөн бэшэ гайхалтай ушарал элирүүлээ. Жэшээнь, могой, мэлхэй, крокодил хэдэн һара соо хооһоор байжа шадаха. Тэрэшэлэн далайда амидардаг осьминог юушье эдингүй удаан саг соо тэсэнэ.

Һарьһа эрбээхэй тэсэбэри ехэтэй. Нэгэ тиимэ эрбээхэй юумэ эдингүйгөөр һара хахадһаа дээшэ амиды байһан байна. Хооһон байһанһаа хойшо 35 хоноод байхадаа, үшөөл ниидэхэ шадалтай байба.

Гол түлэб дулаан уһатай далайда амидардаг актини гэжэ амитан бүришье һаа ехэ хатуужалтай. Эрдэмтэд тэрэ амитаниие аквариум соо байлгаад туршалга хэхэдээ, актини 2—3 жэл соо хооһоор байжа шадаха гэжэ тодорхойлоо. Иимэ удаан саг соо хооһоор байлгаһанайнгаа удаа эдихэ юумэ үгэжэ эхилхэлээр хуушан түхэлдөө орошодог байха юм.

Ойн юрын хашаг хубалза бүришье удаан амиды байдаг. Нохойн үһэн соо байрлажа, тэрэнэй шуһа һорожо байһан зарим түрэлэй хашаг лабораторидо байлгажа туршалга хэхэдэ, аяар долоон жэлһээ үлүүтэй саг соо хооһоор байһан байна.

(Календарьһаа абтаба).

Энээниие мэдэхэ гүт

Билдагуушан

Ноёнсор хүнтэй
Ушаран гэхэдээ,
Нохойдол һүүлээ
Шарбан бохинодог,
Бии үгыгөө
Тоншорон хүндэлдэг,
Билдагуу үгөөр
Һайсал һаймһардаг,
Жиирэй хүнтэй
Ушаран гэхэдээ,
Жэрхэдэһэ хүрэхөөр
Бэеэ үргэдэг,
Элеэгэй шубууха
Нюдарһан шэнгеэр
Этэрээд тонилхоор
Забдажа байдаг,—
Иимэ этэгээдһээ
Этээрхэнгүй аргагүй.

Этээрхэл

Хүндэлүүлхэ болоходоо
нялтагашан,
Хүлдэш мүргэн алдадаг,
Хүндэлхэ болоходоо
тунтагашан,
Хүн түхэлөө алдадаг,—
Иимэ хүдхэ хүнһөө
Этээрхэнгүй аргагүй.

* * *

Абаха болоходоо
һаб[...]
Арайл долёонгүй тэсэдэг,
Үгэхэ болоходоо
хулта[...]
«Үгы» гэхэеэл мэдэдэг,—
Иимэ хүдхэ хүнһөө
этээрхэнгүй аргагүй.

Ш. НИМБУ[...]

Буряад үгын тайлбари

Шэнэ буряад литературна хэлэн хадаа хори нютаг хэлые баримталжа бүридэн тогтонижорһон түүхэтэй ааб даа.

Манай эндэхи нютаг хэлэнүүдэй барагсаан шэнжэлэгдээд байхада, буряад араднай нэгэ хэлэтэй байгаагүй, нэгэ хэлэтэй боложо шадаашьегүй байһаниинь элирээ. Иимэ ушарһаа боложо, буряад нютаг хэлэнүүд өөр өөртөө зарим онсо абяа яряанай, үгэ хүүрэйшье талаар илгаатай байһаниинь гайхалгүй.

Литературна хэлэнэйнгээ үгынь баялигые үргэдхэхын тулада бэшэ нютаг хэлэнүүдһээ нэрэ томьёо болоод, бэшэшье һонирхолтой, өөрсэхэн шэнжэтэй үгэнүүдые абадаг заншалтайбди.

Ахын аймагай буряадууд һарлаг, хайнагуудые үсхэдэг мал ажалтай, аншашье зон. Энэ ажахыда хабаатай тэндэхи хэдыхэн үгэнүүдые харуулая:

1. **Хайнаг.** Монгол үхэр түбэдэй һарлаг хоёрһоо гараһан түлые хайнаг гэнэ.

2. **Ортоомо.** Һарлаг, хайнаг хоёрһоо дам гараһые ортоомо гэжэ нэрлэдэг. Энэ үгэ хадаа шэнэ литературна хэлэндэ заримдаа ород хэлэнэй гибрид гэһэн үгын удха абажа хэрэглэгдэдэг.

3. **Уһа гүзээн.** Ортоомоһоо гараһан тугалые уһа гүзээн гэнэ.

4. **Хүхэ нюдэн.** Уһа гүзээнһээ гараһан тугалые хүхэ нюдэн гэжэ нэрлэдэг. Энэнь хадаа дүрбэдэхи шуһанайнь холигдоһон худхамал түл (гибрид) боложо үгэнэ.

5. **Зари.** Эмээллээд ябаха, дүрбэ наһатай шэмхүүлһэн орые зари гээд эндэ хэлсэдэг байна.

6. **Дэбтээртэ һууха.** Модоной дээдэхи гэшүүһэн соо хэгдэһэн нуугада һуужа агнахые дэбтээртэ һууха гэлсэдэг.

7. **Мараа һахиха.** Ой соо байһан хужар марсын дэргэдэ нууга хэжэ агналгые мараа һахиха гээд яридаг байна.

8. **Тарим.** Ангуушадай ой соохи хадын зүргэ замые тарим гэжэ нэрлэдэг.

Дээрэ дурсагдаһан нютаг хэлэнэй үгэнүүд хадаа онсо ажал хүдэлмэриинень харуулһан, аяг заншалдань таарууhан, зохиһон үгэнүүд болоно.

У-Ж. ДОНДУКОВ,
хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

СЭЭЖ ЭНЬ ГҮ, АЛИ УУСАНЬ ГҮ?

Онтохон

Урда сагта нэгэ баян хүн һамганайнгаа тором хүндэхэгүй гэжэ тулидаг, хэлэһэн үгэһөөнь гарадаггүй, һанаһан хүсэһэн лэ юумыень хүу бүтээдэг байгаа. Нэгэтэ үдэшэлэн һамганиинь «тарган хониной бөөрэ эдихэм» гэхэдэнь, баян хүн хоёр барлагаа дуудаад, тэдэнээрээ хони гаргуулжа, тарган мяха тогоогоор дүүрэн шануулаа. Барлагуудтаа үмхэшье мяха үгэнгүй үлдэжэрхёо. Барлагууд хони үүсэлжэ ходо тухашардаг аад, мяханда нэгэшье хүртэдэггүй байба. Тэдэнэр хороо бусалһандаа, «хониной мяха хулуужа, нэгэ садатараа эдижэрхие» гэжэ хэлсэбэ.

Хоёр барлаг һүниин харанхыда баянай газаа ошожо, нэгэниинь үүдэ отон зогсобо. Нүгөөдэнь гэртэнь һэмээхэн ороод, мяха бэдэрэн тэмтэрһээр байтарнь, баянай һамган һэриһэн янзатай, үбгэндөө нираглан гуниглажа, «газаа гарахам» гэбэ. Нойрһоо һэриһэн баян:

— Гарыш даа,— гээ һэн ха.

— Үгы, үргөөд лэ гаргаха һэнши,— гэжэ һамган янгархаба.

— Ай мухам,— гээд, баян гуталаа хүлдөө холхиндогоор углаад, салдаган һамгаяа саб тэбэрин үүдэндэ үтэрхэн ошожо, богоһо алхахатайнь сасуу, газаа нүхэрөө хүлеэжэ байһан нүгөөдэ барлагынь харанхыда сагаан юумэ тэбэриһэн хүнэй үүдээр бултайхада, нүхэрни хониной мяха асарба гэжэ һанаад:

— Энэш сээжэнь гү, али ууса бэень гү,— гээд, баянай урдаһаа һарбагад гэхэдэнь, юушье мэдээгүй ябаһан баян бахардаһан сошоһондоо, баггүй шангаар хашхараад, тэбэрижэ ябаһан гэргэеэ тэндээ тэс байса хаяжархихатайгаа зэргэ гэдэргээ һүрэн гэхэдээ, галайнгаа хажуугаар табиһан һалхинай халхабша модоһоо торожо унашаба. Тиихэдээ тулга дээрэ үрмэ хүшөөгдэжэ байһан тогоотой халуун һүн соо лабхагад гээд һуушоо һэн гэлсэхэ. Халаг хахы, хашха һүүхи табиба.

Энэ үедэ гэр соо ханада няалдаад хоргодожо байһан барлаг эдэ бүгэдые харахадаа, тэсэхэ аргань барагдажа, тэһэ биса энеэгээд, үүдэнэй богоһо дээрэ охор һүүлээ хуха унашоод, орилжо хэбтэһэн һамганай хажуугаар газаашаа бурд гүйжэ гарашаһан байна.

Тэрэ хоёр барлаг хониной мяха эдижэ шадааашьегүй һаа, эльгээ эгшэтэрээ энеэлдэжэ садаһан юм гэлсэгшэ.

Эдэнэр хэд бэ?

1.
Хүнһөө туһа эрихэдээ
Халтар үнэгэндэл мэхэтэй.
Харин сагайнь эрьехэдэ
Хэрхирһэн шонодол һүрөөтэй.
(Мэхэшэн, хоёр нюурта).

2.
Толгойн орой
Хадхуур заряагай нэмэргэ.
Туһагүй залхуу
Хүнэй үгэдэ хэдэргэ.
Бахадал бэлтэгэр
Нюдөөр урдаһааш шагаан,
Байдалаа бүүдэгэр
Толон соо харана «игаан»
(Стиляга—хойрог залхуу).

3.
Эмирһэн хургандаа
Эреэхэн шарбуунса хабшуулаа.
Эдилгэ үгэгшэдэ
Эреэлһэн акт бажуугдаа.
(Эдилгэшэн, далдалагша).

4.
Ажал хүдэлмэриһөө
Абын аргаар холодонхой.
Моодо бүхэнһөө
Эжын бэрхээр гоёнхой.
Үһэ зүһэсэ
Зэрлиг түхэлөөр надхуулан,
Заяанай шарайе
Үнгэ оруулжа будуулан,
Зугаа наада,
Хатар бэдэрэн һалирнал.
Архи тамхинай
Алинһаашье хүртэн «наярнал».
(Һалихай басаган, сагаан гарта).

Рабдан РАБЖУЕВ.

Заһабари

Манай газетын апрелиин 24-нэй номерой хоёрдохи хуудаһандахи 3-дахи колонкын хоёрдохи абзацай хоёрдохи мэдүүлэл иигэжэ заһан уншахые гүйгдана: «Нэгэ ороной хэмжээнһээ социализмын гаража, Европо, Азиин үргэн ехэ дайдада дэлгэрһэн, бүмбэрсэг дэлхэйн баруун хахадта социализмын б[...] лоһон баримта хадаа маркс[...] нинизмын тон ехээр илаһы[...] шэлнэ».

Редактор
Ц. О. ОЧИРО[...]

Манай адрес, телефонууд

АДРЕС ОБЪЕДИНЕННОЙ РЕДАКЦИИ: гор. Улан-Уд[э], улица Ленина, 35. Телефоны: редактора —23-67, зам. реда[к]тора —38-42, зам. редактора —35-84, секретариата —27-3[...], отделов: сельскохозяйственного производства и партийн[ой] жизни —47-59, 35-14, промышленного производства и парт[ий]ной жизни —48-89, 33-61, корректорская —35-95.

Улица ЛЕНИНА, 26. Телефоны отделов: идеологическ[ого] —24-74, советского строительства и быта —34-93, рабсельк[о]ров и писем —25—41, 38-30, информации —32-74 и пере[во]дов —34-05.

гор. Улан-Удэ, типография управления по печати при Сов[ете] Министров Бурятской АССР.

Н00099. Зак. № 381.

БУРЯАД ҮНЭН
4-дэхи нюур.
1964 оной апрелиин 25.